

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDO-
MÁNYI KAR

HÁBORÚ, VÉDELEM, MAGÁNOSÍTÁS
A VÉDELMI ÉS BIZTONSÁGI TEVÉKENYSÉGEK KISZERVEZÉSÉNEK
ALAPVONALAI, KRITIKUS KÉRDÉSEI ÉS NEMZETKÖZI JOGI VONATKO-
ZÁSAI.

Szerzők: Farkas Ádám és Kálmán János
Intézmény: Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-
és Jogtudományi Kar, Győr
Szak, évfolyam: jogász, V. évfolyam
Konzulens: Dr. habil. Sulyok Gábor, egyetemi docens

TARTALOM

Bevezetés.....	3
1. A katonai tevékenységek kiszervezésének alapvonalai	4
1.1. A kiszervezés általános fogalma, a jelenség történetisége	4
1.2. A katonai tevékenységek kiszervezése, mint speciális terület és a PMC-k osztályozása.	6
2. A katonai tevékenységek kiszervezésének nemzetközi jogi kérdései.....	11
2.1. A katonai tevékenységek kiszervezésének elméleti problémái	11
2.2. A modern kor „zsoldosai”, avagy a katonai magánvállalatok alkalmazottainak jogi státusza.....	15
2.3. A kiszervezett tevékenységek és ellátóik a humanitárius jog szempontjából	21
2.4. Felelősségi kérdések a DSO vonatkozásában	28
3. Kitekintés a katonai magánvállalatok világára.....	32
3.1. Különleges esetek, avagy a kritikák realizálódása.....	32
3.2. A legismertebb és legmeghatározóbb vállalatok bemutatása	33
4. Összegzés és javaslat.....	37
Függelék	40
Felhasznált irodalom	46
Felhasznált dokumentumok.....	48

BEVEZETÉS

„Aki zsoldosok fegyverére alapozza uralmát, sohasem érezheti magát biztonságban, mert a zsoldosok egyenetlenkedők, törtető, engedetlenek, hűtlenek, barátok közt hetvenkedők, az ellenséggel szemben gyávák...”¹ – írja Machiavelli a *Fejedelem* című korszakalkotó munkájában táptalajt adva a kortárs nemzetközi szakirodalom számos gondolkodójának,² akik a katonai tevékenységek kiszervezésével foglalkoznak. Ebből jól érezhető, hogy a téma számos vonatkozásban kritikus és problematikus. Az igazság azonban megkívánja, hogy felfedjük egy másik arcát is a kérdésnek, nevezetesen, hogy „a PMC-k nem követik a zsoldosok örökségét. Állami finanszírozás mellett vetnek véget olyan konfliktusoknak melyek nem szabad, hogy elszabaduljanak.”³

Dolgozatunk témája tehát egy olyan kérdés, mely az alább ismertetendő számok, illetve kritikus jelenségek és nyitott kérdések okán nyugodtan nevezhető megoldásra váró prioritásnak a nemzetközi kapcsolatok vonatkozásában. Ez a téma nem más, mint a katonai tevékenységek kiszervezése. Ez a jelenség az 1990-es évek eleje óta van jelen a nemzetközi porondon és tör egyre magasabbra, olyannyira, hogy Irakban például a katonai magánvállalatok által delegált contractorok jelenítik meg a második legjelentősebb létszámú fegyveres erőt az Egyesült Államok katonai kontingense után.

Fontos kérdésről beszélünk, mely a maga húsz esztendősi érdemi történetével még komoly fogalmi zavarokkal néz szembe, s mely elméleti és rendszertani kihívásai mellett komoly gyakorlati nehézségekkel is küzd.

Dolgozatunk célja a katonai tevékenységek kiszervezésének megismertetése, kritikus pontjainak vizsgálata és javaslattétel azok orvoslására, különösen a zsoldosság, a humanitárius jog és a felelősség vonatkozásában. Ehhez elkerülhetetlenül szükséges az alapvonalak megadása és a teljes körű vizsgálat érdekében a gyakorlati alkalmazásra való kitekintés. Mindezeket az angolszász szakirodalom, a vonatkozó nemzetközi jogi és politikai dokumentumok áttekintésével, a szabályozási környezet elemzésével kívántuk megvalósítani, abban a reményben, hogy a kérdés hazai megismertetéséhez ez úton hozzá tudunk járulni.

A témaválasztás kapcsán felmerülhet a kérdés, miért éppen 2011-ben foglalkozunk e kérdéssel, mi adja e kérdés aktualitását? A válaszuk erre az, hogy a szabályozásban 2008-

¹ MACHIAVELLI, Niccolò: *A fejedelem*, 2006, Cartaphilus, Budapest, 61. o.

² E gondolatot használja bevezetőnek például GULAM, Hyder is a „*The rise and rise of Private Military Companies*” című munkájában. Forrás: www.peaceopstraining.com/theses/gulam.pdf (2011-11-16).

³ BEUTEL, M. Dee: *Private Military Companies: Their emergence, importance, a call for global regulation*, forrás: princess.digitalfreaks.org/thesis/beutelmdthesis.pdf (2011-11-16) 10. o.

ban elkezdődött változási hullámok még csak lassan fodrozzák az új körvonalakat, miközben Afganisztánt elhagyni készülnek a nemzetközi erők, Irakban – a legnagyobb PMC alkalmazási zónában – a jövő még tisztázatlan, s Líbiával, illetve az arab tavasz nyomán kialakult instabilitással új fejezet nyílhat a katonai tevékenységek kiszervezésének történetében. Úgy látjuk tehát, hogy 2011 fordulópontot jelenthet az alkalmazás, a gyakoriság és a jelleg tekintetében, amiből azonban a szakmai-tudományos megítélésben nem következik szükségképpen fordulat. Célunk ezért a megismertetésen, a kritikai vizsgálaton túl a témát néhány hazai szerző nyomdokaiban is járva konstruktív szemlélettel tárni az érdeklődő olvasóközönség elé.

1. A KATONAI TEVÉKENYSÉGEK KISZERVEZÉSÉNEK ALAPVONALAI

Ahhoz, hogy a katonai tevékenységek kiszervezéséről a bevezetőben ismertetett céloktól vezérelve értekezhessünk, s hogy rá tudjunk mutatni e kérdéskör lényeges és kritikus pontjaira, elkerülhetetlenül szükséges, hogy tisztázzuk a katonai kiszervezés alapvető kérdéseit.

Ezen kérdések közé soroljuk (1) a kiszervezés, vagy közkedveltebb nevén, az outsourcing kialakulásának, fogalmának, jelenségének ismertetését; (2) az outsourcing speciális katonai variánsának általános bemutatását; valamint a katonai kiszervezés rendszertani megközelítését, tipizálását. E három kérdéskört értjük együttesen a katonai tevékenységek kiszervezésének alapvonalai cím alatt, s alább ezekről kívánunk áttekintő képet adni.

1.1. A KISZERVEZÉS ÁLTALÁNOS FOGALMA, A JELENSÉG TÖRTÉNETISÉGE

Az outsourcing⁴ megjelenése az 1980-as évek közepére, végre, a „privatizációs forradalom” korára tehetjük, mely fellépett egyrészt az állami vagyon nagysága és vele az állam gazdasági szerepvállalásának mértéke, másrészt az egyre kevésbé gazdaságos és komoly tőkeerőt igénylő diverzifikációs gyakorlattal szemben.

Külső megközelítésben a jelenség táptalaját az adta, hogy az egyre bővülő vállalatok a növekvő számú feladat felett egyre nehezebben tudták biztosítani a megfelelő hatékonyságú felügyeletet, a minőségi szint fenntartását. Belső megközelítésben a kiszervezés lényege, hogy „a költségcsökkentési kényszer, a stratégiai előnyszerzésre való törekvés, a piaci helyzet javítására irányuló vállalati igény napjainkban az outsourcing – kiszervezés – folyamatban talál mozgásformát”⁵.

⁴ Eredetileg: Outside Resource Using.

⁵ TURCSÁNYI Katalin: *Outsourcing itthon és külföldön – divat, vagy szükségszerűség?*, forrás: <http://kgk.bmf.hu/system/files/Turcsanyi.pdf> (2010-02-15).

Lényegében a kiszervezés nem mást jelent, mint azt, hogy a társaság rendszerint hosszú távú szerződés keretei között egyes, nem központi (azaz nem core – központi –, vagy core közeli) tevékenységeit – ahogy az elnevezés is mutatja – kiszervezi egy vagy több feladatspecializált alvállalkozóhoz. Ez nem feltétlenül korlátozódik olyan tevékenységekre, melyeknek végzéséhez részben-egészben nem áll fenn a közvetlen munkaerő és tárgyi feltételrendszer, ugyanis kiszervezés történhet feladathoz rendelt munkaerő és tárgyi eszközpark ideiglenes átadásával is.

A gazdasági jelenség e vonatkozásban érthető és az absztrakció szintjén jól átlátható, de fogalmi meghatározása a szakirodalomban már messze nem ilyen egyszerű. Magunk a következő fogalmat tekintjük irányadónak vizsgálódásainkra nézve: „az outsourcing szűkebb értelemben a már meglévő, korábban a vállalatban, illetve intézményben belül ellátott feladatok és az elvégzésükhöz szükséges eszközök, berendezések, kapacitások kihelyezése, külső szolgáltató megbízása, jogilag elkülönült szervezetbe történő kiszervezés.”⁶

A fenti alapvetés kiegészítésre szorul azonban annyiban, amennyiben leszögezzük, hogy a kiszervezés nem pusztán tevékenységekre irányul, hiszen jelenségében lényegi formaként találjuk meg az erőforrás, vagy alkalmazás kiszervezést. Ezt igazolja Trembeczky László mikor – katonai vonatkozásban is – rögzíti, hogy „az outsourcing leglényegesebb formái: erőforrás kihelyezés, alkalmazás kihelyezés, tevékenység kiszervezés [...]”⁷ A területiséget tekintve az outsourcing történhet egy adott államon belül, de akár át is nyúlhat az országhatárokon. Az országhatáron átnyúló kiszervezés atipikus esete a műveleti területre tartozó katonai tevékenységek kihelyezése meghatározott vállalatoknak.

A kihelyezés főszabály szerint tehát hosszú távú, stratégiai jellegű elhatározást jelent, mely jó döntés esetén nagy mértékben hozzájárul a minőség javításához, a költségek csökkentéséhez, és ez által a vállalat versenyképességének javításához is. Egy ilyen stratégiai döntés tehát számos tényező erőteréből áll elő, melyek között dominál a gazdaságossági, a jogi és a szakképzettségi tényező.

Összességében talán azt mondhatnánk a kiszervezés pozitív jelenség, amit azonban a Deloitte Consulting 2004-es outsourcing tanulmánya⁸ jól láthatóan megcáfol, mikor rögzíti, hogy a kiszervezési várakozások sokszor nem teljesülnek. E körben főként a rejtett költségek,

⁶ HINEK Mátyás: *Az outsourcing - A tevékenység-kihelyezési döntések elmélete és gyakorlata*, Ph.D. értekezés, forrás: http://www.gphd.ktk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/Hinek_Matyas_disszertacio.pdf (2010-02-19) 11. o.

⁷ TREMBECZKY László: *Az outsourcing működése, lehetőségeinek kihasználása a Honvédelmi Minisztérium – Magyar Honvédség gazdaságosabb ellátása érdekében*, PhD értekezés, forrás: http://193.224.76.4/download/ko nyvtar/digitgy/phd/2007/trembeczky_laszlo.pdf (2011-09-20) 10. o.

⁸ Ld: http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Luxembourg/Local%20Assets/Documents/Global_brochures/us_outsourcing_callingachange.pdf.

a hosszú távú szerződésben rejlő minőségi hanyatlás, az információbiztonsági kérdések, és a nem kellő rugalmasság problémája tükröződik a tanulmányból. A valóság alapján tehát ki kell jelentenünk, hogy a kiszervezésnek sok árnyoldala van, amit nagyon nehéz elkerülni.

1.2. A KATONAI TEVÉKENYSÉGEK KISZERVEZÉSE, MINT SPECIÁLIS TERÜLET ÉS A PMC-K OSZTÁLYOZÁSA.

Álláspontunk szerint a katonai tevékenységek kiszervezése az outsourcing speciális területét képezi, mely területnek sajátos tartalma, történetisége és tagozódása van. A katonai tevékenységek kiszervezése úgy viszonyul az outsourcinghoz általában, mint rész az egészhez. Álláspontunk szerint a PMSC-kre tekintettel a katonai (és biztonsági) tevékenységek kiszervezését célszerű lenne DS (Defense and Security) outsourcingnak (röviden: DSO) nevezni.

A DSO *differentia specificája*, hogy tág értelemben vett védelmi tevékenységekre irányul, mely kezdetben a magáncégek számára nyújtandó őrzés-védelmi, fegyveres biztonsági feladatok ellátását jelentette, mára azonban kiterjed az állami értelemben vett védelmi képességek számos meghatározó alrendszerére is. „A magánvállalatok által végzett feladatok listáján szerepel többek között katonai objektumok őrzés-védelme, konvojok biztosítása, magas beosztású kormánytisztviselők és katonai parancsnokok személyi védelme, a legmodernebb haditechnikai eszközök karbantartása valamint üzemeltetése, a vezetés-irányítási támogatás bizonyos elemeinek biztosítása, továbbá speciális kiképzési programok vezetése.”⁹

A DS outsourcing területén tehát a kihelyezett – speciális – tevékenység valamely védelmi-biztonsági feladat ellátása, melyhez a megkívánt speciális szaktudás katonai-, biztonsági képesítést jelent, méghozzá egyes feladatok tekintetében olyan szervezeti háttértudással, mely alkalmassá teszi a katonai magánvállalatok (Private Military Companies – PMC-k) személyzetét arra, hogy állami haderő szervezeti rendszeréhez igazodva lássák el a rájuk bízott feladatokat.

A különleges feladathoz nyilvánvalóan különleges szaktudás, illetve különleges humán-erőforrások és eszközpark szükséges, ami egyes feladatok vonatkozásában indokolja, hogy a katonai vállalat szoros kapcsolatban álljon a hadiipar egyes nagyvállalataival.¹⁰

A DSO fontos sajátossága ezek mellett, hogy bár nem kizárólagosan, de jelentős mértékben kötődik az állami szervekhez a humánerőforrások révén, mivel személyi állományának

⁹ SZALAI Gábor: *A nemzeti hírszerzés és a magánszektor kapcsolatának alapkérdései az USA-ban*, in: *Hadtudományi Szemle*, 2008/2. szám.

¹⁰ Ilyen például a fegyverrendszerek üzemeltetése, ami akár azt is indokolja, hogy egyes nagy fegyver gyártók egy-egy PMC-t hozzanak létre leányvállalatként a kivitelezett fegyverekből származó magasabb profit érdekében.

egy meghatározó – műveleti – részét a gyakorlatban egykori hivatásos katonák, rendőrök, titkos szolgák, vagy szakértők adják.

Ha tehát a DSO fogalmát kívánjuk megadni, akkor a katonai magánvállalatok felől kell közelítenünk és azt kell mondanunk, hogy így nevezzük „...azt a vállalkozást vagy vállalatot, amely a katonai szférához tartozó szolgáltatásokat nyújt ügyfelei részére. Azaz »egy magánvállalat, amely – nyereségességi alapon – olyan szolgáltatásokat nyújt, amelyeket korábban a nemzeti hadseregek láttak el, beleértve a katonai kiképzést, hírszerzést, logisztikát, támadóharcot, illetve a konfliktuszónán belüli biztonságot.«”¹¹ SINGER ezt úgy fogalmazza meg, hogy „a katonai magánvállalatok profitorientált szervezetek, melyek a hadviseléshez összetett módon kapcsolódó professzionális szolgáltatásokat kínálnak. Vállalati szervezetek ezek, melyek katonai képességek biztosítására szakosodtak, beleértve a taktikai harci műveleteket, stratégiai tervezést, hírszerzést és elemzést, műveleti támogatást, kiképzést és katonai műszaki támogatást.”¹² A katonai magánvállalkozások fogalma alapján pedig magunk a DSO fogalmát HINEK Mátyás kiszervezés fogalmára tekintettel a következőképp határozzuk meg:

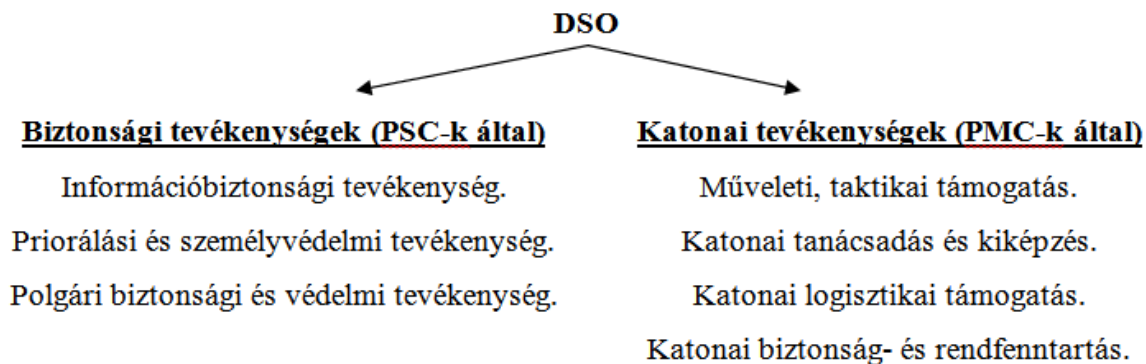
A katonai tevékenységek kiszervezése a katonai szolgáltatások speciális kereslet-kínálati piacon az államok által megjelenített kereslet kielégítésére irányuló különleges kiszervezési forma, mely korábban teljességgel az állami intézmények által ellátott speciális katonai-, biztonsági szakértelmet igénylő részben-egészben fegyveres feladatok végrehajtását biztosítja, katonai magánvállalatok megbízása útján. A DSO e megközelítésben összetett alrendszere a kiszervezésnek, melyen belül többféle tevékenységi forma jelenik meg és melynek legmeghatározóbb keresletformáló az egyes államok.

A DSO tehát álláspontunk szerint a tág értelemben vett kiszervezés sajátfogalmú, komplex alrendszere. Ezen alrendszer elemei klasszifikálhatók tevékenységi forma szerint, illetve a tevékenységet ellátó katonai magánvállalatok profilja szerint is. Magunk – Varga Krisztiánnal részben egyetértve¹³ – az alábbi tevékenység szerinti felosztást használjuk:

¹¹ VARGA Krisztián: *Civilek a harcmezőn*, MKI Tanulmányok 2009, forrás: <http://www.kulugyiintezest.hu/pub/displ.asp?id=MACSKB> (2011-11-16) 3. o.

¹² SINGER P. W.: *Corporate Warriors: The rise and ramifications of the privatized military industry*, Brookings Winter 2001-2002., forrás: http://www.brookings.edu/articles/2002/0101usmilitary_singer.aspx (2011-07-19) (a szerzők fordítása).

¹³ VARGA felosztása: 1.) műveleti vagy taktikai támogatás; 2.) katonai tanácsadás és tréning; 3.) logisztikai támogatás; 4.) rendfenntartás és biztonság. Lásd: VARGA (2009) i. m.

A tevékenység szerinti megkülönböztetés alapján aztán értelmezhető a PMC-k és PSC-k (vagy összevontan a PMSC-k) tipizálása is. A tipizálás két fő modell szerint valósítható meg¹⁴. Az egyik az Elizabeth JOH által képviselt PSC osztályozás, melyben inkább katonai-biztonsági vállalatokról beszélünk és (1) őrző-védő, (2) hírszerző, (3) közszolgálati és (4) vállalati rendvédelmi magánvállalatokat különböztetünk meg¹⁵. A másik a P.W. Singer¹⁶, illetve hazai szakirodalmunkban Varga Krisztián által képviselt séma, mely Singer „lándzsa teóriájából”¹⁷ fejlődött tovább és melyet a tevékenységi felosztáshoz igazodva, de kiegészítésekkel alkalmazunk magunk is.

Eszerint beszélhetünk (1) katonai erőt biztosító vállalatokról, (2) katonai tanácsadó vállalatokról, (3) katonai támogató vállalatokról, illetve (4) katonai-biztonsági vállalatokról. Ezen vállalat típusokról az általános áttekintés keretei között a következőket tartjuk fontosnak:

A katonai erőt biztosító vállalatok azok a PMC-k, melyeknek személyi állománya közvetlen harci, és harci irányítási tevékenységet végez bizonyos műveleti, vagy konkrét állami szereplő hiányában műveletinek minősülő területen. A tényleges katonai erőt igénylők központi ismertető jegye, hogy nem birtokolnak kellő katonai erőt és rendszerint nemzetközi katonai intervencióban sem reménykedhetnek, azonban közvetlen katonai beavatkozást igénylő védelmi-, biztonsági kihívásokkal állnak szemben. A szakirodalom lényegében egységes a tekintetben, hogy ez a PMC típus napjainkban nincs jelen a katonai szolgáltatások piacán.

¹⁴ Ezeken kívül léteznek más modellek is, ezek egy része elsődlegesen analitikus jellegű, eltávolodva a reális valóságtól. Ilyen a P. W. SINGER által is kritizált aktív-passzív felosztás, mely alapján például egy objektum- vagy területvédelmet ellátó PMC passzív akkor is, ha e tevékenységét műveleti területen látja el és nyilvánvalóan aktív fegyveres tevékenységre fog kényszerülni. A megközelítés tehát paradox. Bővebben lásd: SINGER, P. W.: *Corporate Warriors The Rise of Privatized Military Industry*, 2004, Cornell University Press, USA 89-91. o. A további felosztásokat lásd Függelék 1.

¹⁵ Ld. bővebben: JOH, Elizabeth E.: *Conceptualizing the private police*, Utah Law Review vol. 2005, 610.o.

¹⁶ SINGER P.W.: *Corporate Warriors The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security*, forrás: <http://faculty.maxwell.syr.edu/rdenever/PPA-730-27/Singer.pdf> (2011-10-28) 15.o.

¹⁷ Ennek lényege, hogy minél több katonai szolgáltatást nyújt egy adott vállalat, annál közelebb van a lándzsa kiteljesedéséhez, vagyis a tényleges harchoz. Ld.: SINGER (2004) i. m. 91-101. o. (Ld.: Függelék 2.)

A **katonai tanácsadó vállalatok** olyan katonai magánvállalatok, melyek elemző, tanácsadó és kiképző tevékenységet végeznek, főként haderőfejlesztést, haderő átalakítást, vagy haderő újraszervezést megvalósítani törekvő államok számára.

A **katonai támogató vállalatok** kategóriáját azon PMC-k képzik, melyek a harcászati tevékenység szempontjából nézve úgynevezett kiegészítő katonai szolgáltatásokat nyújtanak, mely körben megjelenik az ellátási, logisztikai, táborépítési és karbantartási, valamint más hasonló feladatok teljesítése.

A **katonai-biztonsági vállalatok** azok a cégek, amelyek fegyveres biztonsági és tág értelemben vett biztonsági, információs szolgáltatásokat nyújtanak az ügyfeleknek. Álláspontunk szerint ezeknek elkülöníthetjük polgári és katonai variánsait, így jelen – PMC – felosztásban – Varga Krisztiántól eltérően – csak akkor látjuk megjeleníthetőnek ezt a típust, ha az ellátott tevékenység közvetlen katonai körülményekhez kapcsolódik¹⁸. E vállalatok egyébként tevékenységük során katonai taktikát és könnyűfegyverzetet használnak és katonai vonatkozásban főként (1) személy- és objektumvédelmi, illetve (2) fegyveres konvojbiztosítási feladatokat látnak el.

Az alapvonalak szélesebb körű ismertetésének elhagyása, vagyis az általános szintjéről a különös felé történő haladás előtt azonban szükségesnek tartjuk feltenni a kérdést: Mi indokolta, hogy magánvállalatok jelenjenek meg a harcmezőkön? Nos erre a kérdésre többféle válasz létezik annak függvényében, hogy tisztán kritizálni, vagy támogatni akarjuk-e a DSO-t. Álláspontunk szerint viszont az igazság a két véglet között van.

„A modern katonai szolgáltatóipar az 1990-es évek kezdetén erősödött meg és ezt három tényező vezérelte: a hidegháború vége; a hadviselés természetében beállt változások, melyek elmosták a határvonalat katona és civil között; valamint egy világszerte általános tendencia, a kormányzati funkciók privatizálása és kiszervezése.”¹⁹ Magunk ezt az álláspontot részletező jelleggel még kiegészítenénk azzal, hogy a jaltai rend felbomlását követően törtek fel a hidegháború felszín alatti visszásságai, melyek a „győztes” Nyugat vezető államaira nézve a külföldre küldött katonák miatti politikai felelősség problémájában és a fegyverkezési verseny által indukált költségvetési zavarokban objektiválódtak. Ezen alapvető okok között persze számos nézőpont részletezi és bontja ki a szakirodalomban.

¹⁸ Ezt indokolja egyrészt SCHREIER és CAPARINI nézetrendszere, másrészt, az a tapasztalat, hogy még a hazai biztonsági és védelmi piacon is léteznek PSC-k – mint például a Civil Biztonsági Szolgálat Zrt. – melyek azonban nem tekinthetők PMC-nek, holott széleskörű biztonsági, biztonságtechnikai és őrzésvédelmi szolgáltatások nyújtására vannak berendezkedve, azonban kizárólag „polgári” viszonyok tekintetében.

¹⁹ SINGER P. W.: *Outsourcing war*, in: *Foreign Affairs*, March/April 2005, forrás: <http://www.foreignaffairs.com/articles/60627/p-w-singer/outsourcing-war> (2011-10-13) (fordították a szerzők).

Az 1990-es évek elején tehát a megváltozott nemzetközi környezet és a világcsendőr szerepét angol tandemmel magára vállaló Egyesült Államok közléte egy új megoldásért kiáltott, melyet a gazdasági szektor kínált fel egykori katonák közreműködésével.

A kiszervezés katonai specializációjának táptalaját az adta, hogy egyrészt a befolyási övezeteken alapuló rend megszűnésével a kritikus térségekben ténykedő gazdasági szereplőknek saját államuk, vagy a szatellit szerepet vállaló kisállamok vezetésének saját blokkjuk delegált ereje már potenciálisan sem testesíthetett meg biztosítékot, miközben számos térség vált instabillá a nemzetközi hatalmi vákuumban. Másrészt megszűnt a nagy ellenség és vele a katonai és biztonsági erők külföldi bevetésének totális legitimációja, amit csak fokozott Amerika esetében a vietnami és koreai veszteségek érzékeny emléke. Ezen fundamentumon úgy a gazdaság szereplőinek, mint az államnak szüksége volt egy olyan harmadik félre, aki fegyveres tevékenység ellátására is hajlandó, akár még műveleti zónában is.

A katonai tevékenységek kiszervezése alatt azonban komoly tévedés lenne kizárólag közvetlen ellenségeskedés közepette történő fegyveres tevékenységet érteni, hiszen, ahogy ezt fentebb jeleztük, ez a jelenség lefedi a katonai-védelmi tevékenységek teljes spektrumát. Ennek okán merülhet fel a gondolat, hogy: „Mi a közös egy haderőreformot végrehajtó NATO-tagállamban, egy bányá ellenőrzéséért küzdő bukott állam (failed state) kormányában, egy konfliktuszónában kitermelést végző multinacionális vállalatban és egy hadműveletet végrehajtó szuperhatalomban? Az, hogy mindannyian katonai magánvállalatok szolgáltatásait veszik igénybe.”²⁰

A katonai kiszervezés e szemüvegen át nézve álláspontunk szerint negatív kettős természetű. Egyrészt azt mutatja, hogy a PMC-k alkalmazása a formálódó új világrend résztvevőit érintő, mindegyikük által igénybe vehető és igénybe veendő lehetőség, másrészt pedig azt mutatja, hogy ez az alkalmazási terület sem tér el az összes többitől, a „klasszikus” területektől. Ez a feltevés azonban csak első megközelítésben fogadható el.

Egy haderőreformra törekvő NATO tagállam ugyanis igaz, hogy kiszervez(het), de fő szabály szerint költséghatékonysági céllal csak objektumvédelmi, ügyviteli, logisztikai, vagy ellátmányozási feladatokat, melyek igaz, hogy nem elhanyagolhatóak, de nem is core-közel tevékenységek. Egy bukott állam a politikai stabilitás és általa a lojalitás hiánya okán kényszerül megfelelő anyagi háttér fennállása esetén katonai erő bérlésére, míg egy profitorientált multinacionális cégnek gazdasági érdeke, hogy a profiljába nem illő fegyveres tevékenységet külső cég alkalmazottai útján lássa el. Ami pedig „A” szuperhatalom hadműveleti tevékeny-

²⁰ VARGA (2009) i. m.

ségét illeti, az rámutat a katonai tevékenységek kiszervezésénél fennálló kettős mérce létre. Egy ilyen státuszú állam (nevezetesen az USA és mintakövetési-kísérleti jelleggel az Egyesült Királyság) vezetésének politikai érdeke, hogy a haza egyenruhás fiainak halála helyett „contractorokkal” végeztessen bizonyos tevékenységeket, amiben szintén rejlik politikai kockázat (ahogy ezt később még tárgyaljuk), de a választásokig ható rizikófaktor beálltának valószínűsége lényegesen kisebb, mint tisztán saját katonai erő bevetése esetén és a költségvetési vonzatok is másabbak.

A kialakulás és elterjedés tekintetében tehát úgy véljük, hogy a DSO is a jaltai rend felbomlásának egyik terméke, mely nem vitás, hogy atipikus az outsourcing rendszerén belül és abban sajátfogalmú, komplex alrendszer képez, amivel kapcsolatban számos kérdés és kritika is felvethető, melyek közül néhányra a továbbiakban kívánjuk felhívni a figyelmet.

2.A KATONAI TEVÉKENYSÉGEK KISZERVEZÉSÉNEK ELMÉLETI ÉS NEMZETKÖZI JOGI KÉRDÉSEI

A DSO kapcsolódása a nemzetközi joghoz meglehetősen széleskörű, különösen akkor, ha figyelembe vesszük a különböző hatásgyakorlók, de nem tisztán nemzetközi jogi vonatkozásokat, így például a nemzetközi politikai aspektust, a belső jog és nemzetközi jog viszonyát a katonai tevékenységek kiszervezéséhez, vagy épp az érvényesülési helyek sajátos hatalmi-politikai helyzetét és annak nemzetközi jogi hátterét. Ebből a sokrétű, összetett és problémákban gazdag kavalkádból jelen keretek között három fő kérdéskörrel kívánunk foglalkozni, nevezetesen a (1) katonai magánvállalatok és a zsoldosság kapcsolatával, a (2) a PMC-k alkalmazottainak nemzetközi humanitárius jogi megítélésével, valamint a (3) a katonai tevékenysége kiszervezésének felelősségi kérdéseivel.

Ahhoz azonban, hogy e három kérdést áttekinthessük, elkerülhetetlen, hogy kitekintsünk a DSO elvi, elméleti, államtani problémáira, mely körben főként az államhoz, szuverenitáshoz való viszonyról, a legitim fizikai erőszak monopóliumához tapadó funkciók kihelyezéséről kell szót ejtenünk a későbbiek megalapozása és a lehető legteljesebb kép nyújtása érdekében.

2.1. A KATONAI TEVÉKENYSÉGEK KISZERVEZÉSÉNEK PROBLÉMÁJA A SZUVERENITÁS SZEMPONTJÁBÓL

A katonai tevékenységek kiszervezésének elméleti problémáinál a már hangsúlyozott tipológiai és értelmezési problémák mellett három tényezőre hívnánk fel a figyelmet. Az első a

zsoldosság elméleti kategóriájához való viszonyulás; a második a nemzetközi, politikai és belső jogi felelősség, vagyis általában a felelősség kérdése; a harmadik pedig a szuverenitásra gyakorolt hatás. Az első két problémakört alább részleteiben is tárgyaljuk, így a következő gondolatokban a szuverenitás problematikájához kapcsolódva, csak említés szintjén vizsgáljuk őket.

Már Sierra Leone kapcsán felmerült az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsában a katonai magánvállalatok alkalmazásának problematikussága. A tényleges – és meggyőződésünk szerint a zsoldosság jellegét valóban elérő – alapot az Executive Outcomes angolai és sierra leone-i tevékenysége adta. Ennek következtében az ENSZ raportőre lejegyezte, hogy „ezekben az esetekben a zsoldos tevékenység felmerülése sérti a népek önrendelkezési jogát és az államok szuverenitását. A gyakorlatban – ugyanis (szerzők) – a zsoldosok atrocitásokat keletkeztetnek és gátolják az emberi jogok gyakorlását. Az az egyszerű tény, hogy a kormány maga fogad zsoldosokat, vagy vállalatokkal szerződik e célból, hogy egy fegyveres konfliktus során saját védelmében erősítést biztosítson nem teszi a dolgot sem kevésbé illegálissá, sem kevésbé illegitimé. A kormányok – ugyanis csak (szerzők) – arra vannak felhatalmazva, hogy az alkotmány és a nemzetközi szerződések alapján cselekedjenek.”²¹

A katonai kiszervezés kiemelt kezelésének tehát egyik indoka a szuverenitás egyik tartóoszlopának (a védelemnek) a részleges kiszervezhetőségének kérdése. Annak ellenére, hogy a szuverenitás mára részben „imitált és limitált”²² azt kell mondanunk, hogy az egyik (de már messze nem az egyetlen) alapvető politikai-hatalmi szint a kulturális, politikai és gazdasági érdekezésszféra évszázadok nyomán kiépült egység, a nemzetállam szintje. Bár napjaink alaptétele, hogy „a szuverenitás és a nemzetállamiság a vesztfáliai rendszer megrepedezett sarkkövei”,²³ mégis más hathatós viszonyítása alapot még érdemben nem ismerünk a hatalmi-politikai rendszerben.

A szuverenitás tehát az állam lényegi alkotóelemét adó politikai-jogi kategória, mely azt fejezi ki, hogy a társadalom által létrehozott intézmények csúcsa (és egyben kerete) maga az állam, melytől független magasabb főhatalom nem létezik. Ennek szükségképpen, fő alkotóelemi a függetlenségben, egységességben és integritásban, önrendelkezésben, kizárólagosság-

²¹ *Report on the question of the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination*, E/CN.4/1999/11 13 January 1999, forrás: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G99/101/55/PDF/G9910155.pdf?OpenElement> (2011-10-14) 14. o

²² Prof. Dr. Francis DELPERÉE leuveni szenátornak az 5. Európai Jogász Fórumon előadott gondolataiból.

²³ FUKUYAMA, Francis: *Államépítés*, 2005, Századvég, Budapest, 121. o.

ban, felelősségre vonhatóságban, hadüzenet-hadviselés, illetve békekötés és kegyelmezés jogában ragadható meg.²⁴

Ebben a megközelítésben a katonai kiszervezés több síkon is erőteljesen érinti a szuverenitást, hiszen a kiszervező belső szuverenitása vonatkozásában rizikófaktorokat teremt, külső szuverenitása vonatkozásában az esetleges határokon kívüli tevékenységek okán a bevetés helye szerinti állammal való kapcsolatra is jelentős hatást gyakorol, nem beszélve a kiszervező állam szövetségesekkel és nem állami szereplőkkel való viszonyáról, emellett pedig a bevetés helyének belső szuverenitásáról.

A szuverenitás tehát kifejezetten sokat mond a katonai kiszervezésről, főleg akkor, ha kiegészítjük az „*autoritas, non veritas, facit legem*”²⁵ réginek ható, de teljesen el nem enyhített elvével, és Carl Schmitt azon gondolatával, miszerint „szuverén az, aki a kivételes állapotról dönt”²⁶. Mindként gondolatban központi helyen áll ugyanis a fegyveres erő, a honvédelem, a katonai tevékenység és annak minden komponense, minden kiegészítő tevékenysége. Nem véletlen az sem, hogy a kérdés közgazdasági elemzői rendre a katonai vezetés szeméretetik, hogy ridegen elzárkóznak a kiszervezés kérdésétől. Ennek oka vélhetően – és joggal – az, hogy a hatalom végső zárköve mindig a fegyveres erő, mely egyben a kivételes állapot, a békeidejű jogrendet részben, egészben mellőző időszak rendteremtő céljának alapja is. S mint ilyen zárkőnek és alapnak minden kérdése kiemelt fontosságú.

Célszerű mindezt az állam funkciói felől szemlélni. Stumpf István például a következőkben ragadja meg az állam alapvető, elsődleges funkcióit: (1) belbiztonság, (2) külső biztonság (honvédelem), (3) nemzeti statisztika előállítása, (4) külügyek, (5) bevándorlási politika, (6) termelés és munkahelyek biztonságának megteremtése és a (7) monetáris politika.²⁷ E feladatok között a katonai (és tágabb értelemben vett állami fegyveres) tevékenységek jól láthatóan komoly helyet foglalnak el.

A gyakorlat miatt a nemzetbiztonsági kockázatokra is fel kell hívnunk a figyelmet. A nemzetközi szakirodalom is lejegyzi az a problémát, hogy „a PMC adott esetben hozzáférhet minősített adatokhoz, vagy a védelmi erők kiképzési terveihez, illetve berendezéseihöz, eszközeihez. Emellett a PMC-k más országban végzett tevékenysége zavaró lehet a megbízó állam hivatalos ténykedésére, illetve kormányzati és katonai szerveinek ezen országokban való

²⁴ SZABADFALVI József: *Nemzetállam*, in: TAKÁCS Péter (szerk.): *Államelmélet*, 2001, Bíbor Kiadó, Budapest, 132-133. o.

²⁵ „A hatalom és nem az igazság alkotja a törvényeket.” (Thomas HOBBS).

²⁶ SCHMITT, Carl: *Politikai teológia*, 1992, ELTE ÁJK, Budapest, 1. o.

²⁷ STUMPF István: *Állam és kormányzás*, in: EGRESI Katalin – SÜLYÖK Gábor (szerk.): *Jog, Állam, Politika*, 2009/3. szám, 157. o.

működésére nézve.”²⁸ Az elvi lehetőséget elismerve azonban jelezniük kell, hogy a contractorok természetesen nem férhetnek hozzá korlátlanul az alkalmazó szerv és állam különböző rendszereihez. Ezt igazolja SINGER, mikor jelzi, hogy „...a katonai magánvállalatok független képződmények, melyek felelősek a saját műveleteikért, biztonságukért és védelmükért. Nem kapnak teljes, vagy időleges hozzáférést a katonai, vagy a CIA hírszerzési ismereteihez, nincs teljes hozzáférésük a katonai kommunikációs hálózathoz, és amikor a maguk a terepen vannak, nincs – önmagukban (szerzők) – hozzáférésük bármely fegyverzethez, vagy a gyors válaszcsoportokhoz szükséges fegyver- és védelmi rendszerekhez.”²⁹ Mindez azonban nem jelenti a nemzetbiztonsági kockázat tagadását és a többletinformációk megszerzésének lehetőségét.³⁰

A nemzetállami szint meghaladását hirdető nézeteire hivatkozva, lehet, hogy valóban „új szuverenitás” alakul ki a szupranacionális egységesülések integratív szintjén,³¹ de ezek azért még messze nem tudják pótolni és helyettesíteni az állami szuverenitás megnyilvánulási lehetőségeit, sem jogi, sem hatalmi, sem politikai szempontból. Ezen állítás bizonyítására idéznénk meg érintőlegesen az afganisztáni hadszíntérről kivont nemzeti erők, a közös európai uniós haderő, illetve közös biztonságpolitika problémáit, valamint a NATO működésének rendjét, ugyanis „a szövetség első és talán legfontosabb jellegzetessége, hogy szuverén és független nemzetek alkotják, továbbá olyan kormányközi szervezet, amely minden döntését konszenzussal hozza. [...] A tagállamok kollektív védelmére vonatkozó 5. cikkelye a szövetség részéről nem ír elő automatikus katonai beavatkozást, a tagállamok számára előírt kötelezettség az azonnali konzultációra és arra vonatkozik, hogy megfelelő módot választanak a segítségnyújtásra.”³²

Mindezekből jól érezhető tehát, hogy a katonai lépések még mindig fő szabály szerint nemzetállami szintű döntések, különösképp azért, mert a katonai erőt nemzetállami haderők adják, még a katonai tömb vonatkozásában is felajánlós, vállalásos rendszerben. Ebből pedig a fent említett szuverenitás kérdés mellett az is következik, hogy a katonai tevékenységek kiszervezése elsődlegesen a nemzetállamra és annak politikai rendjére hárítja a felelősség kérdését és minden más terhét. A zsoldossággal kapcsolatos problémák is a nemzetállamon csapódnak le, hiszen általános megközelítésben a jogi személyek nemzetközi jogi felelőssége,

²⁸ GULAM i.m. 28. o.

²⁹ SINGER (2005) i. m.

³⁰ Kiváló példa erre a Wikileaks esete, hiszen ott temérdek minősített információ jutott civilek birtokába meghatározott kapcsolati háló révén, mely pontosan a katonai szektor és a magánszektor fokozódó kapcsolatain talált táptalajt.

³¹ SZABADFALVI (2001) i. m. 139. o.

³² RÁBAI György - TÜZES Károly: *NATO útmutató*, 2003, Magyar Országgyűlés, Budapest, 19. o.

például a zsoldosság vonatkozásában közvetlenül nem áll meg. Fontos, hogy még messze nem kristályosodott ki, hogy a PMC-k alkalmazása körében pontosan milyen felelősség merülhet fel, és mely szereplő válhat felelőssé. Tisztázatlan e körben az államok nemzetközi felelősségének kérdése, tisztázatlan a vállalatok felelőssége és részben tisztázatlan a contractorok belső jogi felelőssége is, ahogy ezt később még bemutatjuk.

Általában véve tehát azt mondhatjuk, hogy az elméleti problémák körében alapvető kérdés a szuverenitáshoz való viszony nehézkessége, melyet aztán felerősít a zsoldosság, a humanitárius jogi megítélés és a felelősség problematikája.

2.2. A MODERN KOR „ZSOLDOSAI”, AVAGY A KATONAI MAGÁNVÁLLALATOK ALKALMAZOTTAINAK JOGI STÁTUSZA

Zsoldosok a történelem kezdete óta léteznek; gyakorta úgy vélekednek róluk, hogy a harmadik legősibb foglalkozást űzik a prostitúció és a kémkedés után. Az olasz városállamok korában a pápa is aláírta a *condottierit*, hogy kívülálló katonákat védelmi célra szerződtessen. A XVII-XVIII. században a svájciak híresek voltak más európai országokba kölcsönadott zsoldos zászlóaljaikról.³³

Az 1990-es évektől figyelhető meg az a folyamat, amelynek eredményeként a hagyományosan az államok által végzett katonai és biztonsági feladatokat magántársaságokhoz szerveznek ki, privatizálnak. Ennek a „privatizációs forradalomnak” köszönhetően létrejött az a logika, azok a legitimációs megoldások, amelyek mentén a piac szereplői – a magánvállalatok – behatoltak korábbi állami területekre,³⁴ létrehozva a katonai szolgáltató ipart.

„A PMC-k alkalmazása napjainkban jóval túlmutat a hidegháború végére jellemző, eredeti outsourcing koncepción, melynek célja az volt, hogy az államok a csökkenő katonai létszám és védelmi költségvetés mellett megőrizték katonai képességeiket.”³⁵ Napjainkban a katonai magánvállalatok sok esetben a megrendelő számára létfontosságú tevékenységet fejtenek ki. Ebben a kontextusban pedig felmerül a kérdés, hogy nemzetközi jogi szempontból a katonai magánvállalatok alkalmazottai minek minősülnek. A tevékenységük vizsgálata alapján könnyen megállapítható lenne, hogy zsoldosnak minősülnek, nem pedig kombattánsnak, vagy éppen civil személynek. De valóban ők a modern kor zsoldosai?

Ennek a kérdésnek a megválaszolására össze kell hasonlítani a zsoldosokat és a PMSC-eket jellemzőik alapján, valamint meg kell vizsgálni a hatályos nemzetközi jogi szabályokat.

³³ GUTMAN, Roy – RIEFF, David: *Háborús bűnök*, 2002, Zrínyi Kiadó, Budapest, 439. o.

³⁴ SINGER, Peter W.: *Miért privatizálják a biztonságot?* in: MOLNÁR Ferenc (szerk.): *Civil-katonai kapcsolatok: a tudomány határán*, 2006, Zrínyi Kiadó, 177. o.

³⁵ VARGA (2009) i. m. 6. o.

Ezen a téren foglalkozni kell a zsoldosokra vonatkozó a szerződéses rendelkezésekkel, valamint a nemzetközi szokásjog szabályival is.

„Háború kutyái”, „zsoldosok”, „a háború szukái” és hasonló pejoratív jelzőkkel illetik a katonai magánvállalatokat a médiában, sőt szakemberek is használják ezeket a kifejezéseket azoknak a fegyveres vállalkozóknak a leírására, akik az utóbbi időkben VIP személyeket, konvojokat, olaj-vezetékeket és egyéb létesítményeket őriztek olyan helyeken, mint Irak és Afganisztán.³⁶ Ennek köszönhetően kezdik összemosni a zsoldos és a katonai magánvállalat fogalmát, annak ellenére, hogy számos különbség fedezhető fel a két létező tevékenység között.

A zsoldosok és a PMSC-k közötti alapvető különbségeket a következő táblázat foglalja össze:³⁷

Zsoldosok	Jellemzők	PMSC-k
igyekeznek a nyilvánosságtól rejtve maradni	nyilvánosság	nyíltan reklámoznak és ajánlják a szolgáltatásaikat
egyének kisebb csoportja	megjelenési forma	testületi, vállalati forma, jogi személyiség
általában idegen állampolgárok, terroristák, bűnözők, gerillák	tagjaik	általában korábban a nemzeti hadseregekben szolgáltak, multinacionális adatbázisokból toborozzák őket;
bottom-up	erőszak privatizációjának formája	top-down
közvetlen támadó tevékenység	tevékenység	kiképzés, szaktanácsadás, hírszerzés, kémelhárítás, karbantartás, logisztikai támogatás, harci támogatás, harci kiszolgáló támogatás, vagy konfliktust követő újjáépítés
feketepiac, készpénz	felbérelés körülményei	szerződés; gyakran pályázati eljárás

1. táblázat A zsoldosok és a PMSC-k közötti különbség

A zsoldosok kiképzését, alkalmazását, finanszírozását és toborzását a nemzetközi jog tiltja, ezért tevékenységüket a legnagyobb titokban végzik. Ezzel ellentétben a katonai magánvállalatok tevékenységének szükséges feltétele a reklám és a nyilvánosság előtti szereplés. A zsoldosok egyének kisebb csoportjai, vagyis az egyéni jelleg dominál szemben a PMSC-kel,

³⁶ BAKER, Deane-Peter: *Just warriors, Inc. The Ethics of privatized force*, 2011, Continuum International Publishing Group, 31. o.

³⁷ A táblázat saját szerkesztés, melynek alapjául KOLLÁRNÉ NÉNYEI Judit munkája szolgált alapjául. Ld.: KOLLÁRNÉ NÉNYEI Judit: *A XXI. század praetoriánusai?* in: Szakmai Szemle, 2009/3. szám.

amelyek jogi személyiséggel rendelkező, jól szervezett üzleti vállalkozások. A zsoldosok általában idegen államok állampolgárai és gyakran férkőznek közéjük terroristák, bűnözők vagy gerillák. A PMSC-k alkalmazottainak döntő többsége korábban valamelyik állam nemzeti hadseregében szolgált és multinacionális adatbázisokból válogatják ki őket az egyes missziókra. A zsoldosok általában az erőszak privatizációjának alulról felfelé szerveződő (bottom-up) formáját képviselik, megrendelőik gyakran nem állami szereplők, fegyveres csoportok, amelyek az alkotmányos rendet akarják aláásni egy államban. A PMSC-k rendszerint felülről lefelé szerveződő (top-down) erőszakprivatizációban vesznek részt – ügyfeleik többnyire kormányok vagy multinacionális vállalatok, amelyek inkább a belső rend és biztonság helyreállítását vagy megerősítését kívánják előmozdítani. A zsoldosok elsődlegesen a közvetlen támadó tevékenységben vesznek részt, míg a PMSC-k ilyen feladatot csak kivételesen látnak el, azonban számos más tevékenységet látnak el: kiképzés, szaktanácsadás, hírszerzés, kémelhárítás, karbantartás, logisztikai támogatás, harci támogatás, harci kiszolgáló támogatás, vagy konfliktust követő újjáépítés. A zsoldosokat – nyilvánosságtól való távolmaradásuk miatt – a feketepiacról veszik igénybe és készpénzzel fizetik ki őket, míg a PMSC-k nyilvánosan ajánlják szolgáltatásaikat és a megbízóval szerződést kötnek. Az állami megrendeléseket pedig különböző pályáztatási eljárásokon keresztül bonyolítanak le.

A zsoldosok és a PMSC-k közötti különbségek rögzítése után meg kell vizsgálni a zsoldosokra vonatkozó nemzetközi szabályokat. A zsoldosság kérdéskörével három nemzetközi szerződés foglalkozik: 1.) az 1949. évi genfi egyezmények 1977. évi I. kiegészítő jegyzőkönyve;³⁸ 2.) az 1977-es Afrikai Unió által létrehozott zsoldosság elleni regionális egyezmény;³⁹ valamint 3.) az 1989-ben megalkotott, univerzálisnak szánt zsoldossági tilalmáról szóló nemzetközi szerződés.⁴⁰

Az I. kiegészítő jegyzőkönyv volt az első nemzetközi szerződés, ami megpróbálta rendezni a zsoldosság kérdését. Megpróbálta keretek közé szorítani a zsoldosokat azzal, hogy kijelentette a zsoldosok nem tekinthetők sem kombattánsnak, sem hadifogolynak. Ezen felül a 47. cikk 2. pontjában meghatározta a zsoldos fogalmát. Ennek megfelelően zsoldos minden olyan személy:

³⁸ 1989. évi 20. törvényerejű rendelet Nemzetközi egyezmény háború áldozatainak védelméről kötött Genfi egyezmény kiegészítéséről a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

³⁹ Organization of African Unity Convention for the elimination of mercenarism in Africa, Libreville, 1977, UN Reg. No. I-25573.

⁴⁰ International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, New York, 1989. december 4., UN Reg. No. 37789.

- a) akit helyben, vagy külföldön kifejezetten abból a célból toboroztak, hogy fegyveres összeütközésben harcoljon;
- b) aki ténylegesen közvetlenül részt vesz az ellenségeskedésekben;
- c) aki alapján véve egyéni haszonszerzési vágyból vesz részt az ellenségeskedésekben és akinek valamelyik összeütköző Fél, vagy annak nevében más, ténylegesen olyan anyagi ellenszolgáltatást ígért, amely lényegesen meghaladja az érintett Fél fegyveres erőinél szolgáló hasonló rangú és feladattal megbízott harcosoknak ígért, vagy fizetett összeget;
- d) aki egyik összeütköző Félnek sem állampolgára, vagy egyik összeütköző Fél által ellenőrzött területnek sem lakosa;
- e) aki nem tagja valamelyik összeütköző Fél fegyveres erőinek; és
- f) akit nem az összeütközésben részt nem vevő valamely állam küldött fegyveres erőinek tagjaként hivatalos szolgálatra.

A megszővegezésből kiderül, hogy ahhoz, hogy valakit zsoldosnak tekinthessünk - és ez által elválaszthassuk a harcosoktól és a hadifoglyoktól -, a hat konjunktív feltételnek meg kell felelniük. Ebből pedig az is következik, hogy amennyiben a katonai magánvállalat alkalmazottja a hat feltétel közül akár egynek nem felel meg, nem minősíthető zsoldosnak, vagyis el kell helyezni a harcos, vagy a civil kategóriájának egyikébe.

Az Afrikai Unió egyezmény gyakorlatilag szó szerint átveszi az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 47. cikkének fogalmát és ugyanazokat a konjunktív feltételeket szabja a zsoldossá minősítéshez. Ezért ezt a továbbiakban nem is fejtegetjük.

Az 1989-es zsoldosság tilalmáról szóló egyezmény alkalmazási köre szélesebb, mint a másik két egyezménynek. Ez az egyezmény sokkal bonyolultabb és átfogóbb fogalmat alkotott. Az emberek két kategóriáját minősíti zsoldosoknak. Az első kategória megegyezik a fent kifejtett kritériumokkal, leszámítva, hogy nem feltétel az ellenségeskedésekben való tényleges közvetlen részvétel.⁴¹ A második kategória szerint, zsoldosnak minősül, bármilyen más helyzetben:

- a) különösen akit helyben, vagy külföldön azzal a céllal toboroztak, hogy közös erőszakos cselekményben vegyen részt, ami
 - 1. a kormány megbuktatására, vagy egyébként az állam alkotmányos rendjének aláásására, vagy
 - 2. az állam területi integritásának aláásására irányul;

⁴¹ International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, 1. cikk 1. pont.

- b) akit a cselekményekben való részvételre alapvetően a kiemelkedő személyes haszon iránti vágy motivált és az anyagi kompenzáció ígérte, vagy megfizetése bujtott fel;
- c) aki nem állampolgára, és nem is annak az államnak a területén él, amely ellen ilyen cselekmény irányul;
- d) akit nem egy állam küldött hivatalos szolgálatban; és
- e) aki nem tagja annak az államnak a hadseregének, amelynek a területén a cselekmény megtörténik.

Amint látszik ebben az esetben is konjunktív feltételekről van szó, sőt az a) pont esetében több feltételnek is meg kell felelnie a cselekménynek.

A két egyezmény annyiban megy tovább az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvhöz képest, hogy „jogellenesnek minősítik és büntetik a zsoldosságot és a zsoldosok toborzását, kiképzését, finanszírozását, alkalmazását.”⁴² Az azonban megjegyzendő, hogy már az ENSZ Közgyűlése egy 1968-as határozatában⁴³ is deklarálta, hogy a zsoldosok igénybevétele a nemzeti felszabadulásért és függetlenségért küzdőkkel szemben bűncselekménynek minősül és a zsoldosok maguk törvényen kívüliek. Továbbá felhívta a kormányokat, hogy iktassák törvénybe a zsoldosok toborzásának, finanszírozásának és kiképzésének büntetendőségét a saját területükön. 1973-ban ezt ismételten megerősítette.⁴⁴

A Nemzetközi Jogi Bizottság a zsoldosságot már 1984-ben nemzetközi bűncselekményként fogta fel: „abban a mértékben, ahogy ez a gyakorlat az államok szuverenitásának és a kormányok stabilitásának megsértésére és a nemzeti felszabadítási mozgalmak meggátolására irányul, az emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekményt jelent.”⁴⁵

Történeti hagyományokra is tekintettel az államok nagy része távol maradt az Afrikai Unió és az 1989-es egyezménytől, azonban az államok a belső jogukban többnyire rendelkeznek a zsoldosság kérdéséről. Így az 1978. évi IV. törvény (Btk.) a 154. §-ban büntetni rendeli a tiltott toborzást. Ennek a tényállásnak a keretében megállapítható a zsoldosok toborzóinak és maguknak a zsoldosoknak is a büntetőjogi felelőssége.

A zsoldos definíciójának meghatározása mindegyik egyezményben az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvre épül. Ugyanazt a sémát követik, számos követelményt sorolnak fel, amelyek

⁴² SZALAI Anikó: *A katonai magánvállalatok részvétele és jogállása a fegyveres konfliktusokban*, in: Föld-rész, 2010/1-2. szám, 40. o.

⁴³ 2465. (XXIII) sz. közgyűlési határozat.

⁴⁴ 3103. (XXVIII) sz. közgyűlési határozat.

⁴⁵ DINH, Nguyen Quoc – DAILLIER, Patrik – PELLET, Alain – KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*, 2005, Osiris Kiadó, Budapest, 462. o.

mindegyikének össze kell találkoznia ahhoz, hogy valakit zsoldosnak lehessen tekinteni.⁴⁶ A Nemzetközi Vöröskereszt tanulmánya szerint - amelyet a nemzetközi humanitárius szokásjogról készítettek -, a zsoldos I. Kiegészítő Jegyzőkönyvre épülő fogalma ma már a szokásjog része, így azokra is kötelező, akik nem részesei az egyezményeknek.⁴⁷

Ezek alapján kijelenthetjük, hogy a nemzetközi jog mindenkre kötelező erővel meghatározza, hogy kiket kell nemzetközi jogi értelemben zsoldosnak tekinteni. Meghatározza azokat a kritériumokat, amelyek együttes fennállása esetén az embert nem lehet kombattánsnak, sem hadifogolynak tekinteni.

Elemzők úgy találták, hogy az egyezmények, amelyek nélkülöznek minden monitoring mechanizmust, olyan kritériumrendszert állítottak fel, amelyek egyidejű fennállását szinte lehetetlen bizonyítani. A PMSC-k alkalmazottainak nagy része a konfliktusban részt vevő állam állampolgára. Az amerikai Védelmi Minisztérium egy egészen friss, 2011. októberi jelentése alapján például az Afganisztánban alkalmazott körülbelül 34.000 magán biztonsági alkalmazott több mint 93 %-a afgán állampolgár.⁴⁸ Továbbá nehéz bizonyítani, hogy egyéni haszonszerzési cél motiválja az ellenségeskedésekben való részvételre. Végül pedig nehéz ellenőrizni, hogy lényegesen magasabb bért kapnak, mint a katonák.

A kritériumok együttes teljesítése hiányában pedig senkit sem lehet zsoldosnak tekinteni és az ennek megfelelő jogkövetkezményeket sem lehet alkalmazni. A szakértők egyet értenek abban, hogy aki, ezen definíció alapján vád alá tudja helyeztetni magát, az megérdemli, hogy fejbe lőjék...az ügyvédjével együtt.⁴⁹ Ennek megfelelően pedig a katonai magánvállalatok alkalmazottainak is csupán elhanyagolható százaléka vonható a zsoldos fogalma alá.

Sőt GREEN felhívja arra a figyelmet, hogy ha az az erő, amelynek a zsoldos felajánlja a szolgáltatásait, szervezett erő, akkor a zsoldosról majdnem biztosan azt kell vélelmezni, hogy annak a szervezett erőnek a tagja, ez pedig szintén kivonja őt a zsoldos fogalma alól.⁵⁰

Az ENSZ Közgyűlése azonban a zsoldosság új módozataként kezeli a katonai magánvállalatok tevékenységét. Aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a katonai és biztonsági

⁴⁶ MANCINI, Marina: *Private military and security company employees: Are they the mercenaries of the twenty-first century?* in: EUI Working Paper AEL 2010/5. Forrás: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1720543 (2011-10-08) 4. o.

⁴⁷ HENCKAERTS, Jean-Marie - DOSWALD-BECK, Louise (szerk.): *Customary International Humanitarian Law*, Volume I: Rules, ICRC, 2005, Cambridge, forrás: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf> (2011-10-08) 391. o.

⁴⁸ Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan, 2011. október, forrás: http://www.defense.gov/pubs/pdfs/October_2011_Section_1230_Report.pdf (2011-11-10), 70. o.

⁴⁹ SINGER Peter W.: *„War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law.”* Columbia Journal of Transnational Law, 2004. 531. o.

⁵⁰ GREEN, Leslie C.: *The contemporary law of armed conflicts*, 2000, Manchester University Press, 115-116. o.

magánvállalatok a volt katonai személyzet és a volt rendőrök közül toborozza embereit és, mint biztonsági őreket alkalmazza őket fegyveres konfliktus zónákban.⁵¹

2.3. A KISZERVEZETT TEVÉKENYSÉGEK ÉS ELLÁTÓIK A HUMANITÁRIUS JOG SZEMPONTJÁBÓL

Ahogy láttuk az előző fejezetben, a katonai magánvállalatok alkalmazottai az esetek rendkívül kis részében vonhatók a zsoldos fogalma alá. Az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 47. cikk 1. pontja alapján pedig a zsoldosok nem tekinthetők sem harcosnak, sem hadifogolynak.⁵² Mivel azonban a katonai magánvállalatok alkalmazottai ritkán tekinthetők zsoldosnak, ezért valahol el kell helyezni őket a nemzetközi humanitárius jog rendszerében. Vannak azonban olyan álláspontok is, hogy ezek a szervezetek jogi vákuumban folytatják a tevékenységüket. Ezeket a kérdéseket részletes vizsgálat alá kell vonni.

A nemzetközi humanitárius jog olyan nemzetközi szerződéses és szokásjogi szabályok összessége, melyek a nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres összeütközés idején felmerülő humanitárius problémák megoldását célozzák, azáltal, hogy egyfelől korlátozzák a hadviselőeknek a hadviselés eszközei és módjai megválasztásához fűződő jogát (ún. hágai jog), másfelől védik a fegyveres összeütközése által érintett személyeket és javakat (ún. genfi jog).

Tehát, ahogy a fogalomból is kiderül a nemzetközi humanitárius jog szabályai a fegyveres konfliktusokra vonatkoznak. A fegyveres konfliktusokon belül különbséget kell tennünk a nemzetközi és a nem nemzetközi fegyveres konfliktus között. Hagyományosan a nemzetközi jog az államok közötti relációkra vonatkozott (nemzetközi fegyveres konfliktus). Az államon belüli fegyveres konfliktusok kiestek a szabályozási köréből és a belső joghatósági körbe tartoztak.⁵³ Áttörést az 1949. évi egyezmények azonos 3. cikke jelentette azáltal, hogy meghatározta azokat a minimális humanitárius jogi szabályokat, amelyeket a nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés esetén is mindegyik összeütköző félnek kötelessége alkalmazni. A nemzetközi humanitárius jog ilyen irányú kiterjesztésének legfőbb oka, hogy a nem nemzetközi fegyveres konfliktus könnyen átfordulhat nemzetközi konfliktussá, különösen ha külső államok közbelépésére kerül sor.⁵⁴ Továbbá az emberi jogok nemzetközi védelmének fejlődé-

⁵¹ Use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination, RES/62/145. 2. o.

⁵² Az 1989-es egyezmény 11. cikke azonban megerősítő, hogy a zsoldosok vonatkozásában is figyelembe kell venni és érvényesíteni kell a „fair eljárás” követelményeit.

⁵³ SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest, 710. o.

⁵⁴ DINH – DAILLIER – PELLET – KOVÁCS i.m. 462-465. o.

se túllépett azon a korábbi felfogáson, amelynek értelmében egyetlen államnak sincs köze egy másik államban zajló eseményekhez.⁵⁵

A humanitárius nemzetközi jog központi alapelve a kombattánsok és a civilek megkülönböztetése, enélkül a distinkció nélkül ugyanis nem lehetne a hadviselésre vonatkozó szabályokat betartani. Ez alapján különbséget kell tenni: az ellenségeskedésekben részt vevő harcosok, és a harcokban feltehetően részt nem vevő, ezért védelemre jogosult polgári személyek közt. Az állam fegyveres erőinek (kivéve az orvosi és egyházi személyzetet) illetve a szervezett fegyveres csoportoknak a tagjait általában legitim katonai célpontnak lehet tekinteni, kivéve, ha megadják magukat vagy más módon harcképtelenné válnak. A polgári személyek általában védelmet élveznek a közvetlen támadásokkal szemben, kivéve és arra az időre, amíg közvetlenül részt vesznek az összecsapásokban.⁵⁶ Ezek alapján vizsgálni kell, hogy a nemzetközi, illetve a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok esetén ki minősül kombattánsnak és ki minősül civilnek.

Nemzetközi fegyveres összeütközés esetén valamely összeütköző fél fegyveres erői olyan 1.) szervezett fegyveres erőkből, csapatokból és alakulatokból állnak, amelyek az alárendeltjeik magatartása tekintetében 2.) az adott Félnek felelős parancsnokság alá tartoznak. Az ilyen fegyveres erők 3.) egy belső fegyelmi rendszerbe tartoznak, amely többek között 4.) érvényesíteni tartozik a fegyveres összeütközésre vonatkozó nemzetközi jogi szabályok betartását. Az ekképpen meghatározott fegyveres erő tagjai harcosoknak minősülnek, akiknek joguk van közvetlenül részt venni az ellenségeskedésekben.⁵⁷

A gerillahadviselés⁵⁸ elterjedésének következtében nehézzé vált a kombattánsok és a polgári lakosság megkülönböztetése. Ennek következtében az 1949. évi III. genfi egyezmény 4. cikk (A) 2. bekezdése elismeri a gerillák kombattánsi státusát, ha a következő feltételeknek megfelelnek:

- a. élükön oly személy áll, aki alárendeltjeiért felelős;
- b. meghatározott és messziről felismerhető megkülönböztető jelvényt viselnek;
- c. fegyvereiket nyíltan viselik;
- d. hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak.

⁵⁵ SHAW i.m. 711. o.

⁵⁶ CSAPÓ Zsuzsanna: *Civil a pályán? Kommentár Az ellenségeskedésekben való közvetlen részvétel fogalmáról című dokumentumhoz*. In: Föld-rész, 2010/1-2. szám, 127. o.

⁵⁷ I. Kiegészítő jegyzőkönyv 43. cikk 1-2. pontja.

⁵⁸ Olyan hadviselési módról van szó, amelyet általában a gyengébb fél alkalmaz az erősebbel szemben és amelynek során igen nehéz a kombattánsoknak a polgári lakosságtól való megkülönböztetését folyamatosan megvalósítani.

Az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv ezeket a feltételeket jelentősen enyhíti: a fegyverek nyílt viselése csak a katonai összecsapás, illetve az azt megelőző felfejlődés során szükséges. Tehát a szabályozás szerint a megkülönböztetés csak időszakos, ugyanis a gerilla (vagy partizán) egyéb esetekben nem köteles fegyverét nyíltan viselni.⁵⁹ Azonban azok, akik ezeket a minimális követelményeket nem tartják be, elvesztik a kombattánsi státuszukat és ezzel együtt azt a jogukat is, hogy az ellenfél hatalmába kerülve, hadifogolynak tekintsék őket.⁶⁰

Az I. Kiegészítő jegyzőkönyv negatív módon határozza meg a polgári személy (civil) fogalmát. A megkülönböztetés alapelve szempontjából nemzetközi fegyveres konfliktus esetén mindenki civilnek, polgári személynek számít és ennél fogva jogosult a közvetlen támadások elleni védelemre, aki nem tagja a konfliktusban részt vevő felek fegyveres erejének, s nem is vesz részt tömeges felkelésben, kivéve, és arra az időre, ha és amíg közvetlenül részt vesz az összecsapásokban.⁶¹

Nem nemzetközi fegyveres konfliktusnak minősül a II. Kiegészítő jegyzőkönyv szerint, az olyan konfliktus, amely az egyik szerződő állam területén, annak fegyveres erői és olyan kormányellenes fegyveres erők, illetve más szervezett fegyveres csoportok között tör ki, amelyek felelős parancsnokság alatt állnak és ellenőrzést gyakorolnak az ország területének egy része felett, ami lehetővé teszi számukra, hogy folyamatos és összehangolt harci tevékenységet hajthassanak végre.

Tehát a nem nemzetközi fegyver összeütközés esetén a kormányerőkkel (állami haderővel) szemben kormányellenes vagy más törvényes erők állnak. Ilyen körülmények között az állami haderő tagjai természetesen kombattánsnak minősülnek. A fegyveres konfliktus másik oldalán szereplő nem állami szereplő esetében azonban már nem egységes sem az államok gyakorlata, sem a nemzetközi jog tudománya, hogy szervezett fegyveres erők tagjai is a kombattánsok fogalma alá vonható-e.

„Könnyen juthatunk arra a következtetésre, hogy a szervezett fegyveres csoportokban való tagság nem más, mint egyszerűen a civilek folyamatos részvétele az ellenségeskedésekben. Vagyis a szervezett fegyveres csoportok tagjai polgári személyeknek tekintendők, akik az ellenségeskedésekben való folyamatos részvételük miatt elvesztik védelmüket a közvetlen támadásokkal szemben tagságuk egész tartamára.”⁶²

⁵⁹ NAGY Károly: *Nemzetközi jog*, 1999, Püski Kiadó, Budapest, 622. o.

⁶⁰ HERCZEG Géza (szerk.): *Nemzetközi jog*, 1989, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 348. o.

⁶¹ MELZER, Niel.: *Interpretative Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, International Committee of the Red Cross, 2009. Forrás: [www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/direct-participation-report_res/\\$File/direct-participation-guidance-2009-icrc.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/direct-participation-report_res/$File/direct-participation-guidance-2009-icrc.pdf) (2011-11-06) 997. o.

⁶² CSAPÓ i. m. 109. o.

Ez azonban helytelen következtetés lenne, mert megbontaná a humanitárius jog azon alapelvét, amely szerint a kombattánsokat és a civil személyeket határozottan el kell választani egymástól. Ez alapján a szervezett fegyveres csoport a konfliktus nem állami szereplőjének fegyveres ereje, amely olyan magánszemélyekből áll, akiknek folytatólagos feladata az ellenségeskedésekben való közvetlen részvétel.

Ennek megfelelően negatív módon megfogalmazva, mindenki más civilnek, polgári személynek számít, és ennél fogva jogosult a közvetlen támadások elleni védelemre, aki nem tagja a konfliktusban részt vevő állam fegyveres erejének, illetve a konfliktusban részt vevő félhez tartozó szervezett fegyveres csoportnak, kivéve, és arra az időre, ha és amíg közvetlenül részt vesz az összecsapásokban.⁶³

Miután tisztázásra került, hogy a nemzetközi és a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok esetén kik tekinthetők kombattánsoknak és kik tekinthetők civil személyeknek, már csak azt a kérdést kell megválaszolni, hogy a katonai magánvállalatok alkalmazottai miként minősíthetők humanitárius jogi szempontból. Röviden az a korántsem egyszerű kérdés, hogy a kontraktorok harcosnak vagy civilnek minősülnek-e?

Ha kombattánsnak minősülnek, akkor állandóan célpontnak tekinthetők, viszont folyamatosan részt vehetnek a harcokban; elfogásuk esetén pedig hadifogoly státusba kerülnek, aminek következtében nem lehet ellenük eljárást indítani a harcokban való részvétel miatt. Ellenben, ha civilnek minősülnek nem támadhatják meg őket. De mint civilek, nem is vehetnek részt a közvetlen hadi cselekményekben, különben elvesztik a civil státuszukat.

A nemzetközi humanitárius jog nem ad egyértelmű választ erre a kérdésre. A minősítés attól függ, hogy a katonai magánvállalat alkalmazottja milyen viszonyban van az állammal, illetve milyen jellegű tevékenységet fejt ki. Ezt a kérdést csak esetről esetre lehet elbírálni, így pedig nem lehet egy egységes formulába sűríteni a kontraktor státuszát. Ezt a megközelítést erősíti meg a Montreux-i Dokumentum^{64 65} 24. pontja is, amikor úgy fogalmaz, hogy a

⁶³ MELZER i. m. 1002. o.

⁶⁴ Teljes elnevezés: Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict, forrás: http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf (2011-11-10).

⁶⁵ A Montreux-i Dokumentumot 2008. szeptember 17-én fogadták el, nemzetközi jogi kötőerővel nem rendelkező dokumentumként, így nem keletkeztet az államokra nézve nemzetközi kötelezettségeket. Azonban a Dokumentum két, egymást kiegészítő szövegrészből áll. Minkét résznek más a státusza, a forrása és a hatálya is. Az első rész gyakorlatilag a *lex lata*-t foglalja össze, míg a második rész csak az ún. „jó gyakorlatot” tartalmazza. Erről ld. bővebben: COCKAYNE, James: *Regulating Private Military and Security Companies: The content, negotiation, weaknesses nad promise of the Montreux Document*, Journal of Conflict & Security Law (2009), Vol. 13 No. 3, 401-428. o. A Dokumentumot tizenhét állam írta elfogadásakor alá, többek között az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kína, Franciaország, Irak, Afganisztán, Sierra Leone, Dél-Afrika. Az aláírók között megtalálhatóak a legnagyobb szolgáltatóipari megrendelők és azok az államok is, amelyek területén a legtöbb kontraktor tevékenykedik. Mára már harminchétre duzzadt az aláíró országok

PMSC-k alkalmazottainak jogi státuszát a nemzetközi humanitárius jog határozza meg, eseti elbírálás alapján, amit az ellátott feladatok természete és körülményei határoznak meg.⁶⁶ Éppen ezért arra a kérdésre, amit már többször is feltettünk, hogy a katonai magánvállalatok alkalmazottai kombattánsnak vagy civilnek minősülnek, az a válasz adható, hogy: az attól függ!

Ebből pedig rögtön az következik, hogy meg kell vizsgálnunk a kontraktorok minősítését a nemzetközi és a nem nemzetközi fegyveres összeesküvések esetén is. Továbbá vizsgálnunk kell azokat a minősítő körülményeket, amelyek alapján elhelyezzük őket az egyik, vagy a másik csoportban.

Nemzetközi fegyveres konfliktus esetén a nemzetközi jog kimondja – a III. Genfi Egyezmény 4. cikk (A) 1. bekezdése alapján –, hogy az állam fegyveres erejének tagja mindeképpen kombattánsnak minősül, azt viszont már nem rendezi, hogy kit tekinthetünk nemzetközi jogi szempontból a fegyveres erő tagjának. Ennek a tisztázásában segítséget nyújthat:

- annak a vizsgálata, hogy a hadügyminisztérium vagy a hadsereg alkalmazásában állnak-e;
- katonai bíróság illetékességi körébe tartoznak-e;
- betagozódnak-e a katonai hierarchiába és parancssorba;
- rendelkeznek-e olyan személyazonosító okmánnyal, mint a hadsereg tagjai, vagy mint a III. Genfi Egyezmény ír elő;
- viselnek-e egyenruhát és nyíltan fegyvert.⁶⁷

A katonai magánvállalatok alkalmazottainak minősítésénél figyelembe kell venni, hogy csak akkor lehet őket kombattánsnak tekinteni, ha a megbízó egy állam. Ellenkező esetben mindenképpen civilnek minősülnek. SZALAI ehhez még hozzáteszi, hogy a katonai feladatok kiszervezése magáncégeknek fogalmilag kizárja, hogy az alkalmazottak a fegyveres erő tagjai legyenek.⁶⁸

Véleményünk szerint az, hogy egy katonai feladatot magánvállalathoz szerveznek ki, nem zárja ki feltétlenül azt, hogy az alkalmazottait a fegyveres erő tagjainak tekintsük. Ezt alátámasztja az a tény, hogy a katonai kiszervezés egyfajta függősséggé vált. Ami viszont ennél is

száma, Magyarország is csatlakozott 2011. február 1-én. Véleményünk az a Dokumentummal kapcsolatban, hogy annak ellenére, hogy nemzetközi jogi kötelezettséget nem keletkeztet, kiindulópontját jelentheti a nemzetközi szokásjog megállapításának, ugyanis az aláírók köréből lehet következtetni egyfajta *opinio iuris* kialakulására.

⁶⁶ Aláíró államokat ld: a Függelék 3. pontjában.

⁶⁷ GILLARD, Emanuela-Chiara: *Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law*, International Review of the Red Cross, Vol. 88 No. 863. (2006) 533. o.

⁶⁸ SZALAI (2010) i. m. 41. o.

fontosabb, hogy a PMC-k annyira betagozódtak az USA védelmi rendszerébe, hogy a 2006-ban, a Védelmi Minisztérium által kiadott Négyéves Védelmi Felülvizsgálatban a Minisztérium „totális erejének” (*Total Force*) részévé nyilvánította. A dokumentum szerint a Védelmi Minisztérium a világ legnagyobb munkáltatója, mivel több, mint 3 millió közvetlen alkalmazottja van. A „totális erő” részei pedig az aktív és a tartalékos szolgálatok, a civil szolgálatok, valamint a kontraktorok, vagyis a PMSC-k.⁶⁹

Ha a kontraktor nem tekinthető az állami fegyveres erő tagjának, akkor tovább kell vizsgálni, hogy a III. Genfi Egyezmény 4. cikk (A) 2. bekezdése alá vonhatóak-e. Ez a pont definiálja, hogy kit tekinthetünk gerillának. Ennek a pontnak a vonatkozásában a kontraktornak két feltételnek kell megfelelnie. Először is, mint csoport, a nemzetközi fegyveres összeütközés valamelyik résztvevőjéhez tartozik. Másodszor pedig mind a négy korábban említett feltételnek meg kell felelniük. Ha ennek a két kritériumnak együttesen megfelelnek, akkor a gerilla fogalma alá vonhatóak, vagyis kombattánsnak tekinthetők.

Abban az esetben, ha az előzőek alapján a gerilla fogalma alá sem vonhatóak a katonai magánvállalatok alkalmazottai, akkor sem tekinthetjük őket automatikusan civilnek, mert még vizsgálni kell a III. Genfi Egyezmény 4. cikk (A) 4. bekezdését is. Ez alapján hadifogolynak minősülnek a fegyveres erőket kísérő, de azoknak nem közvetlen részét alkotó személyek, mint a katonai légi járművek polgári személyzetének tagjai, a haditudósítók, a szállítók, a katonák jólétéről való gondoskodással megbízott munka- és szolgálati egységek tagjai, feltéve, hogy engedélyt kaptak azoktól a fegyveres erőktől, amelyeknek kíséretéhez tartoznak, és amely erők kötelesek őket a csatolt mintához hasonló személyazonossági igazolvánnyal ellátni. Ebben a pontban az Egyezmény egy keskeny kivételt állapít meg az alól az alapelv alól, hogy csak az elfogott kombattánst illeti meg a hadifogoly státusz. A jogi státuszuk tisztázott, nem tekinthetők a fegyveres erők tagjainak, de kombattánsnak sem, azonban megilleti őket a hadifogoly státusz elfogásuk esetén. Ami nem tisztázott az az, hogy kik sorolhatók ez alá a kivétel alá, a meghatározás ugyanis csak egy példálózó felsorolás ad. Felmerül a kérdés, hogy milyen tevékenységet végzők kerülhetnek még ebbe a kategóriába? A megszövegezésből csak annyi állapítható meg bizonyosan, hogy a szerződés aláíróinak nem volt célja olyan személyeket is ide sorolni, akik közvetlenül részt vesznek a harci cselekményekben. Ezért ebben az esetben is esetről esetre kell megállapítani, hogy a katonai magánvállalat alkalmazottja bele tartozik vagy sem.

⁶⁹ 2006 Quadrennial Defense Review, Department of Defense, Forrás: <http://www.defense.gov/qdr/report/Report20060203.pdf> (2011-10-28) 75. o.

Nem nemzetközi fegyveres konfliktus esetén alapvetően alkalmazhatóak a nemzetközi fegyveres konfliktus esetén elmondottak. Így azokat itt nem ismételjük meg. Egy elméleti megközelítésre azonban még ki kell térnünk, aminek a felelősségi kérdéseknél lehet jelentős szerepe. A társaságok nem alanyai a nemzetközi jognak. De ez alól az általános tétel alól van egy lehetséges kivétel. Ha nem nemzetközi fegyveres összeütközések esetén a PMSC saját magát összeütköző félnek tekinti, akkor a Genfi Egyezmények közös 3. cikke alá vonható. Lehetséges azonban az is, hogy szervezett fegyveres csoportnak tekinthető, ebben az esetben pedig a II. Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikk (1) bekezdésének rendszerében helyezhető el. Ezekben az esetekben a vállalatot ugyanazok a nemzetközi jogi szabályok kötik, mint minden más nem állami résztvevőjét egy nem nemzetközi fegyveres konfliktusnak. Elméletileg nem elképzelhetetlen az a lehetőség, de a gyakorlati megvalósulása valószínűtlen, ugyanis ehhez az kellene, hogy a PMSC magát a fegyveres összeütközés résztvevőjeként határozza meg.⁷⁰

A PMSC-k alkalmazottainak nemzetközi humanitárius jogi minősítésnek összefoglalásához segítségül hívjuk a korábban említett Montreux-i dokumentum I. részének 26. pontját, ebben ugyanis maguk az államok foglalják össze az alkalmazottak státuszát. A PMSC alkalmazottja:

- köteles – státuszától függetlenül – betartani a nemzetközi humanitárius jogot;
- a humanitárius jog által védett civilnek minősülnek, kivéve, ha betagozódnak az állami fegyveres erőkbe, vagy az államnak felelős parancsnokság alatt működő szervezett fegyveres erő, csoport, egység tagjai, illetve, ha más módon elveszítik a nemzetközi humanitárius jog által biztosított védelmet;
- nemzetközi fegyveres konfliktus esetén jogosultak a hadifogoly státuszra, ha a fegyveres erőket kísérő, de azoknak nem közvetlen részét alkotó személyeknek minősülnek;
- büntetőeljárás alá vonhatóak, az olyan cselekmények miatt, amelyek az alkalmazandó nemzeti, vagy nemzetközi jog szerint büntetendő cselekményeknek minősülnek.

A kifejtettek alapján elmondható, hogy a katonai magánvállalatok alkalmazottainak jelentős része civilnek fog minősülni, amikor állami megbízást teljesít. Abban az esetben pedig, ha a megbízó nem állam, akkor minden esetben civil státuszt fog élvezni. Rájuk nemzetközi fegyveres konfliktus esetén a IV. Genfi Egyezmény rendelkezései, az I. Kiegészítő Jegyző-

⁷⁰ GILLARD i. m. 546. o.

könyv 75. cikke és a szokásjog, amennyiben pedig nem nemzetközi konfliktusról van szó, akkor a közös 3. cikk, a II. Kiegészítő Jegyzőkönyv és a szokásjog fog vonatkozni.

2.4. FELELŐSSÉGI KÉRDÉSEK A DSO VONATKOZÁSÁBAN

A katonai tevékenységek kiszervezésénél a számos még nem tisztázott kérdés közül talán a legégetőbb volt hosszú időn át a felelősség kérdése, mely terén érezhető előrelépések történtek, azonban teljes megoldásról korántsem beszélhetünk.

A DSO tekintetében a jogi értelemben vett felelősség vonatkozásának három dimenziója van: (1) az alkalmazó állam (nemzetközi jogi) felelőssége, (2) a katonai magánvállalat (gazdasági) felelőssége, és (3) a contractorok (belső jogi) felelőssége. Ezek közül a legkritikusabb a gyakorlat szempontjából talán az alkalmazó állam felelőssége, melyet szorosan követ a személyi felelősség.

Az állami felelősség kérdése elválaszthatatlan a kontraktorok jogi státuszának kérdésétől, azon belül is attól, hogy milyen kapcsolatként értelmezzük a PMC és haderő, illetve a PMC és alkalmazó állama közti viszonyt. Álláspontunk szerint – szakirodalmi konszenzus hiányában – az alapvető irányt az államok nemzetközi felelősségéről szóló, szokásjogi erejű 2001. évi tervezet⁷¹ 8. cikke határozza meg, mikor rögzíti, hogy „egy személy, vagy személyek csoportjának magatartását a nemzetközi jog szerint az állam cselekményének kell tekinteni, ha a személy vagy személyek csoportja a cselekmény elkövetésekor ténylegesen az adott állam utasításai szerint, illetve irányítása vagy ellenőrzése alatt cselekszik.”⁷² A tervezethez készített kommentár e körben rögzíti, hogy generális alapelv a nemzetközi jogban, hogy az állam nem felel a magánszemélyek cselekményeiért. Ezt azonban – ahogy a kommentár által hivatkozott joggyakorlat is mutatja – áttöri az a speciális elv, miszerint az állam felelős mindazon személyek és csoportok cselekményeiért, melyek felett irányítási, felügyeleti, vagy ellenőrzési jogkört gyakorol. „Ez az eset általában ott merül fel, ahol az állami szervek kiegészítő jelleggel magánszemélyeket vagy csoportokat toboroznak, bíznak meg, hogy azok mintegy „segédhadként” ténykedjenek, miközben kívül esnek az állami struktúrákon.”⁷³ A kommentár emellett rögzíti, hogy ennek tipikus példája, amikor a rendőri, vagy fegyveres erőkhöz nem tartozó „önkénteseket” küld adott állam a szomszédos országba, vagy valamely misszió végrehajtásá-

⁷¹ Responsibility of States for internationally wrongful acts in: Report of the International Law Commission Fifty-third session (23 April-1 June and 2 July-10 August 2001) forrás: http://untreaty.un.org/ilc/reports/english/a_56_10.pdf (2011-11-16).

⁷² Ua. 45. o.

⁷³ Ua. 104. o.

ra.⁷⁴ A tervezet ezen cikkét azért tekintjük tehát irányadónak, mert a kommentár közvetlenül is utal az adott feladat ellátására küldött civil személyek esetére. Véleményünk szerint e meghatározásba egyértelműen beletartoznak a katonai magánvállalatok és alkalmazottaik is a haderő irányítása, felügyelete, illetve ellenőrzése alá utalva. Ezen elképzelésünket a személyvédelem tekintetében is fenntartjuk, hiszen bár nyilvánvaló, hogy a védett személy – aki egyben az állam szervéhez tartozik felelősségi szempontból – szakmai tekintetben nem utasíthatja általános jelleggel őrzőit, nemzetközi jogi szempontból releváns kényes helyzetekben élhet, sőt élnie kell a felügyelet, illetve ellenőrzés jogosítványával.

Az állam nemzetközi jogi felelőssége tehát véleményünk szerint a tervezet 8. cikke alapján áll meg a katonai tevékenységek kiszervezésére nézve, feltéve, hogy e körben a nemzetközi jog valamely szabályának megsértése forog fenn. Fontos azonban leszögezni, hogy ismereteink szerint az államok nemzetközi felelőssége a gyakorlatban még nem merült fel a DSO vonatkozásában. Ennek oka a reális valóságból könnyen levezethető, ha figyelembe vesszük, hogy azon államokban ahol idegen hatalom megbízásából ténykednek katonai magánvállalatok (főként Afganisztán és Irak tekintendő napjainkban ilyenek), függőségi viszonyban állnak a megbízó állammal. Példának okáért: nehezen elképzelhető, hogy az Amerikai Egyesült Államok által döntően meghatározott koalíciós katonai jelenlétre támaszkodó afgán kormányzat adott esetben élne jogával az USA nemzetközi felelősségének megállapítása érdekében valamely PMC miatt, amikor a kormány stabilitását egyrészt főként az USA katonai ereje biztosítja, másrészt a kormánytagok védelmében is jelentős szerepet vállalnak a különböző magánvállalatok. A gyakorlatban a kényes kérdések megoldása politikai-diplomáciai megoldásokat igényel, aminek gyakorlati példája volt a Blackwater felváltása a Triple Canopy-val az USA vonatkozásában.

A politikai-diplomáciai megoldások gyakorlata egyrészt kiemeli, hogy a nemzetközi jogi felelősség mellett e téren inkább a politikai felelősség kérdése tekinthető kényszerítő erőnek a megbízó államokkal szemben, másrészt utat nyit az egyes katonai magánvállalatok felelősségének térfelületére. Azt kell tehát látnunk, hogy a vállalatok felett is érvényesül – a gazdasági mellett – jogi kényszer, hiszen az államok válogatott módokon⁷⁵ tudnak jogi eszközökkel fellépni ellenük. A vállalatok tehát rá vannak kényszerítve a kritikus helyzetek minimalizálására. Ennek oka a jogi kényszer mellett a vállalatok gazdasági felelőssége, vagyis a márkanév védelmének fontossága. Egy adott katonai magánvállalat számára a visszaélések nem közvet-

⁷⁴ Responsibility of States for internationally wrongful acts 104. o.

⁷⁵ Gondoljunk csak a katonai magánvállalatokra vonatkozó belső jogi szabályozás hátrányos, szigorító módosítása; a megbízások számának csökkentésére; vagy különböző vizsgálatok kezdeményezése az adott vállalatnál.

len jogi szankciókkal fenyegetnek, hanem a márkanév oly fokú sérelmével, mely jelentős megbízásoktól ejti el a vállalatot. Ezt a fajta gazdasági, vagy marketing felelősséget fokozta a millenniumot követő néhány év szabályozási vákuum tézise, mely cselekvésre, afféle kamarák létrehozására készítette a PMC-ket. Ennek eredményeként jött létre például az IPOA⁷⁶, vagy a BAPSC⁷⁷, melyek lényege, hogy „egy katonai magánvállalat akkor lehet tagja a szervezetnek, ha magára nézve kötelezően elfogadja a viselkedési kódex erkölcsi előírásait. Abban az esetben, ha tevékenységével megszegi azokat, a szervezet etikai bizottsága kizárhatja a PMC-t tagjai közül, amely egyet jelent jó hírnevének elvesztésével.”⁷⁸ Ezen szervezetek szankciós rendszere jogi értelemben elégtelen, hiszen lényegében a pénzbüntetést és a kizárást tudják csak alkalmazni a renitens vállalkozásokkal szemben, gazdasági hatásuk azonban nem alábecsülendő, amit jól mutat a Balckwater-nél bekövetkezett változások egész sora.

A kamara jellegű – de a kamarák jogi és piacszabályozó jelentőségétől messze elmaradó – szervek etikai kódexei természetesen az egyes katonai vállalatoknál is meg kell, hogy jelenjenek. Ezek a viselkedési kódexek (code of conduct) határozzák meg a contractorok személyi felelősségének első, lényegében munkajogi vonalát. A viselkedési kódex vétkes megsértése pénzbüntetést, illetve a jogviszony megszüntetését vonhatja maga után. Ez azonban önmagában elégtelen – mégis hosszú időn át egyedüli – felelősségi rendszer. Afganisztán és Irak vonatkozásában az Amerikai Egyesült Államok által megbízott contractorok büntetőjogi felelősége hosszú időn át tisztázatlan volt. A jogi standardok értelmében a külföldön tartózkodó személyek által elkövetett bűncselekmények elbírálása az adott állam joghatósági körébe tartozik. Az USA contractorai azonban mentesültek ezen főszabály érvényesülése alól, mivel a Ideiglenes Koalíciós Hatóság (Coalition Provisional Authority – CPA) 17. számú rendelete, s különösen annak harmadik szakasza rögzítette, hogy ezek a személyek szerződéses tevékenységük vonatkozásában (1) nem tartoznak az iraki jog hatálya alá, (2) nem tartoznak az iraki eljárás hatálya alá, (3) szerződésen kívüli tevékenységük tekintetében csak a CPA írásos hozzájárulásával válhatnak iraki hatósági eljárás alanyává.⁷⁹

A CPA 17. számú rendelete elfogadhatatlan állapotokat teremtett, hiszen az elkövetés helyének állama nem érvényesíthette joghatóságát az ilyen formán „katonai” státus felé elmoz-

⁷⁶ International Peace Operations Association (Nemzetközi Békeműveletek Társasága). „Doug Brooks Alapította 2001-ben, azzal a céllal, hogy elősegítse a katonai szolgáltatóipari cégek számára a magas műveleti és etikai standardok kialakítását, továbbá, hogy a politikai döntéshozókkal konstruktív párbeszédet folytasson a PMC-k alkalmazásának lehetőségéről.” VARGA (2009) i.m. 14. o.

⁷⁷ British Association of Private Security Companies (Magán Biztonsági Vállalatok Brit Társasága).

⁷⁸ VARGA (2009) i. m. 15. o.

⁷⁹ Coalition Provisional Authority Order Number 17: Status of the Coalition, Foreign Liaison Missions, Their personnel and contractors, forrás: http://www.usace.army.mil/CEHR/Documents/COALITION_PROVISIONAL.pdf (2011-10-10).

dított civil contractorok felett, azonban a delegáló állam – jelen esetben az Amerikai Egyesült Államok – katonai büntetőjoga sem terjedt ki rájuk, mivel katonai büntetőjogi értelemben nem minősültek katonának. Ezzel tehát valóban egyfajta szabályozási vákuum keletkezett. Az új iraki adminisztráció fő feladatai között jelölte meg e helyzet orvoslását és a politikai-diplomáciai lehetőségei révén – az USA vezetésének belátását bírva – meg is valósította a kérdés rendezését. Az amerikai Military Authorization Act (továbbiakban MAA) 2006. október 17-i módosítása révén a 2007-es normaszöveggel a katonai magánvállalatok hadsereg számára dolgozó civileit az Egyesült Államok a katonai büntetőkódex hatálya alá vonta. Ezzel a belső jogi felelősség megoldottá vált, amit követhetett a CPA 17. számú rendeletének hatályon kívül helyezése. Ezt a az amerikai katonai erő állomásozásáról szóló 2008. november 17-én megkötött SOFA (Status of Force Agreement) egyezmény valósította meg, mely 2008. december 31-ig, főként a jogalkalmazásról szóló 12. cikkével⁸⁰ hatályon kívül helyezte a CPA 17. számú rendeletét és utat nyitott az iraki kormányzatnak a kérdés újszerű kezelésére.⁸¹

A felelősségi kérdések vonatkozásában a fentiekén túl alapvető fontosságú és a nemzetközi szint által meghatározott törekvés, hogy az államok közössége az egységes szabályozás felé mozduljon el. Ez irányba az első, jelentős lépés már megtörtént, mikor a „katonai magánvállalatokról szóló különböző nemzeti szabályozások összehangolásának és előmozdításának szándékával 2006 nyarán egyeztetések kezdődtek a svájci külügyminisztérium és a Nemzetközi Vöröskereszt szervezésében, melynek eredményeként 2008. november 17-én elfogadásra került a – nemzetközi jogi kötelező erővel nem bíró – montreux-i dokumentum.”⁸² A korábban már többször citált montreaux-i dokumentum fontossága a felelősség és a nemzetközi jogi szabályozás szempontjából úgy véljük azért fontos, mert bár közvetlen nemzetközi jogi kötőerővel még nem bír, idővel a következetes alkalmazás révén a nemzetközi szokásjog részévé válhat, vagyis szokásjogi kötelező erőre emelkedhet. Ebben a megközelítésben a montreaux-i dokumentum fontossága abban ragadható meg, hogy egyrészt rögzíti a (1) szerződő állam, (2) a területi állam, (3) a hazai állam és (4) minden más kapcsolódó állam felelősségét és kötelezettségeit. Másrészt megfogalmazza, hogy kik minősülnek felelősnek a katonai magánvállalatok személyzete számára, s e körben nemzetközi felelősségi jelleggel nevezi meg (1) a szer-

⁸⁰ U.S. - Iraq Status of Forces Agreement, 2008 - Agreement Between the United States of America and the Republic of Iraq On the Withdrawal of United States Forces from Iraq and the Organization of Their Activities during Their Temporary Presence in Iraq forrás: http://en.wikisource.org/wiki/Status_of_Forces_Agreement,_2008#Article_10.E2.80.94Contracting_Procedures (2011-10-17).

⁸¹ Az újszerű kezelést a belügyekért felelős iraki minisztérium 2008. december 30-i rendelete jelentette, mellyel amerikai-iraki közös bizottságot hoztak létre. A bizottság feladata a PMC-kre és munkavállalókra vonatkozó szabályozás megalakítása, melynek befejezéséig – ideiglenes jelleggel – érvényesül az amerikai joghatóság a contractorok felett.

⁸² VARGA (2009) i. m. 18. o.

zódó állam kormányzati tisztségviselőit – függetlenül attól, hogy katonai parancsnokok, vagy civil tisztviselők –, illetve (2) a katonai magánvállalat igazgatóját, vezetőjét, amennyiben a szükséges ellenőrzési, illetve felügyeleti jogosítványok gyakorlását elmulasztotta.⁸³ Ez utóbbi meghatározás azért is fontos, mert a kormánytisztviselők bevonása révén igazolja az államok felelősségéről szóló tervezet 8. cikkére való hivatkozásunkat és rögzíti az államok nemzetközi felelősségének létét a DSO vonatkozásában.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy bár szabályozási vákuumról már nem beszélhetünk, a felelősségi problémák teljes körű rendezése még várat magára. Véleményünk szerint ez kizárólag a nemzetközi szintű egységes szabályozással mehet végbe, melyet a montreaux-i dokumentum pozitív kezdeményezésként indított el, s melyre nézve saját javaslatainkat később megfogalmazzuk. Kérdéses azonban, hogy a megindult folyamat beteljesedik-e valaha.

3. KITEKINTÉS A KATONAI MAGÁNVÁLLALATOK VILÁGÁRA

Dolgozatunk zárásaként fontosnak tartjuk, hogy kitekintő jelleggel képet adjunk a legmeghatározóbb katonai magánvállalatokról és a legismertebb incidensekről, melyeket a PMC-k alkalmazottaihoz kapcsol a köztudat.

3.1. KÜLÖNLEGES ESETEK, AVAGY A KRITIKÁK REALIZÁLÓDÁSA

A katonai magánvállalatok működése számos esetben visszaélésre ad alkalmat. A rendkívül magas összegű szerződések átláthatósága és ellenőrizhetősége kérdéses, mivel az USA-ban a szerződő cégek dokumentációi nem minősülnek közérdekű adatnak, és a gyorsított eljárásban kiadott megbízások gyakran felvetik a korrupció, nepotizmus gyanúját, ami a közbizalom általános erodálásához vezet. Arról nem is beszélve, hogy a szerződések ellenőrzését gyakran egy másik magáncég látja el.⁸⁴

A katonai magánvállalatok alkalmazásának és működésének a nemzetközi humanitárius jogi és emberi jogi problémái, valamint a felelősségre vonás lehetetlensége először a '90-es években merült fel élesen. 1991-ben polgárháború tört ki Sierra Leonében, amelynek kiváltó okai a közigazgatásban elterjedt korrupció és a gyémántbányászat körüli visszaélések voltak. A sierra leone-i Forradalmi Egyesült Front (RUF) Foday Sankoh vezetése alatt fellázadt a kormány ellen és az ország egyre nagyobb területére terjesztette ki ellenőrzését, különösen kegyetlen módszereket alkalmazva – mint például a lakosság tömeges megcsonkítása, gye-

⁸³ VARGA (2009) i. m. 15. o.

⁸⁴ PAP András László: *Közbiztonság magánkézben?* in: Állam- és Jogtudomány, 2007/2. szám 266-267. o.

rekkatónák erőszakos besorozása.⁸⁵ A lázadást 1995-ben az Executive Outcomes (EO) kis létszámú, ám magas szintű képzettséggel, modern logisztikai és légi támogatással rendelkező alakulata fojtotta el. Az EO amellett, hogy közvetlenül is részt vett a támadó harcokban, ki is képezte a sierra leone-i csapatokat. Mindössze néhány hónap elég volt a 300 katonának visszaállítani az állami kontrollt az ország felett, amelynek eredményeként választásokat is tartottak.⁸⁶ Az EO erőfeszítése miatt a sierra leone-i kormány gyémántokban fizetett, vagyis pontosabban koncessziós szerződést kötött az EO-val a gyémántok kitermelésére.⁸⁷ A médiában éppen ezért a sierra leone-i véres gyémántok elnevezéssel illeték az eseményeket. Mielőtt azonban tartós békét sikerült volna kikényszeríteniük, az EO-nak el kellett hagynia az országot – bár az ország kormányával a cég szabályos szerződést kötött, jelenléte és alkalmazása sértette az ENSZ népek önrendelkezési jogáról szóló alapelvét. Ennek a következménye pedig az volt, hogy az ország ismét visszasüllyedt a polgárháborús állapotokba.

A hirtelen megjelenő nagy állami kereslet következtében a katonai-biztonsági vállalatok tevékenységének szabályozatlansága számos nem szándékozott következménnyel járt, amelyek közül a legnagyobb a Blackwater tizennégy halálos áldozatot és húsz sérültet követelő Nisour-téri incidense számít.

Szeptember 16-án egy konvoj haladt át Bagdadban. Az amerikai biztonsági tisztviselők a Blackwatertól rendelték egy csapatot, egy diplomata Zöld Zónába való evakuálása érdekében. A konvoj a Nisour téren halad át, amikor a lövöldözés elkezdődött. A helikopteres támogatással végrehajtott akcióban 14 iraki civil meghalt és további 20-an megsérültek. Az amerikai Külügyminisztérium diplomáciai biztonsági szolgálata röviddel az incidens után kihallgatta a Blackwater, incidensben részt vevő alkalmazottait. A lövöldözés után az iraki kormány visszavonta a cég működési engedélyét, ám később – vélhetően amerikai nyomásra – ezt visszaadta. *Paul Slough-t, Nicholas Slatten-t, Evan Liberty-t, Dustin Heard-t és Donald Ball-t* 2009-ben bíróság elé állították a lövöldözés ügyében, ítélet azonban még mindig nem született. Annyit lehet tudni, hogy 2011. április 22-én a bíróság a tárgyalás újrafelvételét rendelte el.⁸⁸

3.2. A LEGISMERTEBB ÉS LEGMEGHATÁROZÓBB VÁLLALATOK BEMUTATÁSA

⁸⁵ NÉNYEI Judit: *Békefenntartó Zrt.? in: Kül-Világ*, 2009/4. szám 26. o.

⁸⁶ MANCINI i. m. 7. o

⁸⁷ GATHII, James Thuo, *Commercializing War: Private Military and Security Companies, Mercenaries and International Law*, 2009, in: Albany Law School Research Paper No. 49. Forrás: <http://ssrn.com/abstract=1356887> (2011-11-12) 6. o.

⁸⁸ *United States of Amerika v. Slouth, et al.* [http://www.cadc.uscourts.gov/internet/opinions.nsf/A311ECA37BE9E9AE8525787A004E0A0B/\\$file/10-3006-1304592.pdf](http://www.cadc.uscourts.gov/internet/opinions.nsf/A311ECA37BE9E9AE8525787A004E0A0B/$file/10-3006-1304592.pdf) (2011-11-12).

Kiszervezésről (outsourcing) – ami a privatizáció egyik megnyilvánulási formájának is tekinthető – akkor beszélhetünk, amikor az állam fizet a szolgáltatásért, de annak teljesítésére egy az adott szolgáltatásra specializálódott piaci szereplőt szerződtet. A katonai szektor vonatkozásában az outsourcing felé történő legdinamikusabb elmozdulást az USA-ban figyelhetjük meg. Az állam részéről felmerült igény kielégítésére egy új iparág, a katonai szolgáltatóipar jött létre. A szolgáltatások teljesítésére pedig a vállalatok új típusai, a katonai magánvállalatok (Private Military Company, PMC; illetve a biztonsági szektorban a Private Security Company, azaz PSC) szakosodtak. Ezen a cégek tevékenységének köszönhetően a korábban kizárólag a nemzeti haderő hatáskörébe tartozó funkciók egyre nagyobb része került részleges vagy teljes kiszervezésre.

A dolgozatunk jelen részének célja, hogy a teljesség igénye nélkül bemutassuk a legismertebb és legmeghatározóbb katonai magánvállalatokat. Ennek keretei között viszonylagos részletességgel mutatjuk be a Blackwatert⁸⁹, illetve a Kellogg, Brown & Root-ot, valamint érintőlegesen szót ejtünk további katonai magánvállalatokról, illetőleg alkalmazási területeikről és szolgáltatásaikról.

A legnagyobb és legismertebb katonai magánvállalat a **Blackwater (Xe)**.⁹⁰ A céget 1997-ben alapította Erik Price, aki korábban a tengerészgyalogosság speciális egységében teljesített szolgálatot. A Price család szerteágazó politikai kapcsolatokkal rendelkezett, így maga Erik Price az idősebb George Bush mellett volt gyakornok a Fehér Házban. Emellett rengeteg pénzzel támogatták a republikánus párt kampányát.

„Prince a céget a Navy Seals szervezeti felépítése és belső doktrínái alapján építette fel. Mintegy 1.100 zsoldost alkalmaznak, Észak-Karolinában (USA), Moyockban levő mintegy 24 négyzetkilométeres taktikai (és kiképző) központjuk a világ legnagyobb magánkézben levő kiképző bázisa. Három további kiképzőtábor tart fenn az Egyesült Államok területén, egyet a Fülöp-szigeteken, ahol a dzsungelharcra történő felkészítés folyik. Ez a bázis volt korábban az Egyesült Államok legnagyobb katonai bázisa Ázsiában. Évente a fegyveres testületek mintegy tízezer tagja vesz rész a cég valamilyen kiképzésén. Könnyű átlátni, milyen fajta gazdasági összefonódás lehet az USA kormányzata és a legnagyobb állami megrendeléseket „elnyelő” Xe között.”⁹¹

⁸⁹ A Blackwater 2009 februárjában Xe Services LLC-re változtatta a nevét.

⁹⁰ A Blackwater akkor jött létre, amikor az amerikai haderőnél már gőzerővel zajlott a privatizációs folyamat, amelyet még 1989 és 1993 között kezdtek meg. Ekkor került az Amerikai Védelmi Minisztérium élére Dick Cheney.

⁹¹ KATONA Béla: *Privatizált háborúk – Katonai és biztonsági magánvállalatok tevékenysége háborús területeken*, 2011. 15. o.

A Blackwater kezdetben az iraki újjáépítésben érdekelt magáncégek konvojait kísérte, majd a külügyminisztériumi szerződést követően az Ideiglenes Koalíciós Hatóság (Coalition Provisional Authority – CPA) vezetőit, köztük Paul Bremert is védte.

A Blackwater, mint katonai magánvállalat a katonai-biztonsági vállalatok csoportjába sorolható be. Ennek megfelelően alapvetően fegyveres biztonsági szolgáltatásokat nyújt ügyfeleknek a konfliktuszónákban, emellett azonban rendkívül kiterjedt kiképző és logisztikai feladatokat is ellát.

A Blackwater az elmúlt évek alatt számos esetben keltett politikai illetve médiavisszhangot. A Nisour téri lövöldözés következményei olyan erősek voltak a vállalat hírnevére nézve, hogy az IPOA-ból való kilépéssel egy időben Blackwater USA-ról Blackwater Worldwide-ra, majd 2009-ben Xe Services-re változtatta a nevét. Erik Prince március elején lemondott a cégben viselt elnök-vezérigazgatói posztjáról. Az alelnöki posztot betöltő Gary Jackson nyugdíjba vonult és helyére a DHL szállítmányozási óriáscég volt alelnökét, Joseph Yoriót szerződtették. Ez azt a feltételezést támasztja alá, hogy a vállalat profiljában hangsúlyeltolódás várható: a katonai-biztonsági tevékenység helyett a logisztikára és kiszolgálásra helyezi a hangsúlyt.⁹²

A PMC-k kezdetben a katonai logisztika területén jutottak jelentősebb megrendelésekhez. A szektor piacvezetője, a **Kellogg, Brown & Root** (KBR) nevű vállalat – amely 1962 és 2007 között a Halliburton olajipari óriáscég leányvállalataként működött - a kilencvenes évek elejétől kezdve fokozatosan a külföldön telepített amerikai kontingensek „életvonalává” vált; az afganisztáni és iraki műveletekben pedig az ellátó-kiszolgáló feladatok döntő részéért már a KBR felelt.⁹³

Mint korábban említettük a politikai szféra és a magánszféra összefonódása felveti a nepotizmus gyanúját. Erre tökéletes példa a Halliburton óriásvállalat, aminek Dick Cheney volt a vezetője, mielőtt ő lett az USA alelnöke. Nagy port kavart az a botránya, amely egy a hadügyminisztériummal kötött tízmilliárd dolláros szerződés alapján 42 000 menüt számolt el az adófizetők pénzéből, jóllehet csak 14 000-et szolgált fel, és ezáltal 186 millió dollárt tüntetett

⁹² VARGA (2009) i.m. 16. o.

⁹³ SZALAI (2008) i. m. 25. o.

el.⁹⁴ Megjegyzendő, hogy a Halliburton 1999–2002 között 2,2 millió dollárt adományozott kampánycélokra - elsősorban a republikánus pártnak.⁹⁵

A Blackwater/Xe és a KBR mellett a harmadik legismertebb katonai magánvállalat a **DynCorp**. A cég egyik szolgáltatási profilja a személyvédelem. A légierő gépeinek üzemben tartásán és technikai kiszolgálásán túl a kiképzési és tanácsadási szolgáltatásokban is érdekelt. Az **MPRI** egy globális szolgáltató, integrált képzési megoldások széles választékát kínálja, amelyeket állami és magán ügyfelek is igénybe vesznek. Az **Aegis** biztonsági szolgáltatásai között megtalálható a kiképzés, humanitárius segítségnyújtás vagy a hajózási biztonság (*maritime security*) esetében a kalózkodás elleni fegyveres védelem is. Végezetül még két Dél-afrikai katonai magánvállalatot kell kiemelni: az **Executive Outcomes**-t és a **Sandline International**-t. Ez a két vállalat a katonai erőt biztosító vállalatok közé sorolható és a későbbiekben létrehozott vállalatok számára egyszerre bizonyultak követendő és elrettentő példának.⁹⁶

Az ENSZ egyik munkacsoportja megállapította, hogy a katonai és biztonsági magánvállalatok igénybevétele fokozatosan növekedett az elmúlt években világszerte. Ezeknek a magánvállalatoknak közel 80 %-a az USA-ban, vagy az Egyesült Királyságban van bejegyezve, továbbá ezeknek a vállalatoknak a túlnyomó többsége Irakban és Afganisztánban is tevékenységet végez.⁹⁷

A katonai szolgáltatóipar felemelkedése a háború új üzleti arcát tükrözi. A modern harctér legújabb adalékát képviselik, a PMC-k szerepe a mai hadviselésben egyre jelentősebb. Változóban vannak a fegyveres erők világszerte és változik az a mód is, ahogyan a háborúkat vívjuk. Ahogy a fegyveres konfliktusok új formái szaporodnak és terjednek, úgy oldódnak a határok a köz- és magánszféra, a kormány és a társadalom, a katonai és polgári személyek között. Így a katonai szolgáltatóipar folyamatos növekedésével, a 21. század kezdetétől tanúi lehetünk az erőszak állami monopóliumának gyorsuló lebontásának és ezzel párhuzamosan a piac, a magánszféra térnyerésének ezen a területen.⁹⁸

⁹⁴ Többek között ennek is köszönhetően a KBR felkerült a Global Exchange nemzetközi emberi jogi szervezet tizennégyes listájára. Ez a lista az emberi jogokat leginkább és legtöbbször megsértő tizennégy „leggonoszabb” multinacionális céget tartalmazza. A KBR-en kívül a DynCorp és a Lockheed Martin, mint katonai magánvállalat is elmondhatja magáról, hogy felkerült erre a „körüzési” listára. Forrás: <http://www.globalexchange.org/corporateHRviolators> (2011-10-16).

⁹⁵ PAP i. m. 267. o.

⁹⁶ Összefoglaló táblázatot ld. 4. függelék.

⁹⁷ UN Doc. A/64/311, Report on the question of the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination. 5. o.

⁹⁸ SCHREIER, Fred - CAPARINI, Marina: *Privatising security: law, practice and governance of private military and security companies*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Occasional Paper No. 6, 2-3. o.

4. ÖSSZEGZÉS ÉS JAVASLAT

A katonai tevékenységek kiszervezésének vonatkozásában tett vizsgálataink, tájékozódásunk során igyekeztünk kritikai megközelítést alkalmazni, de mindvégig megmaradni a racionalitás talaján. A vonatkozó szakirodalom, szabályozás és dokumentumok áttekintése révén megállapításaink, álláspontunk csak részben tud azonosulni az angolszász elemzők által képviselt fő irányvonallal, s több ponton is cselekvési, szabályozási köteleket irányoz elő a kérdés vonatkozásában.

Álláspontunk szerint a tág értelemben vett biztonsági és védelmi tevékenységek kiszervezése körében ésszerű fogalmi, elméleti felosztás és rendszerezés valósítható meg, amennyiben a meglévő – szakirodalmilag szinte egységesnek nevezhető – alapfogalmak alapjára olyan rendszertani felosztást építünk, mely tevékenységi körök szerint tipizálja az egyes magánvállalatokat, mely felosztásban a két fő csoport (1) a katonai magánvállalatok (PMC-k), illetve (2) a biztonsági magánvállalatok (PSC-k) csoportja. Itt az osztályozás fő szempontja, hogy az adott vállalkozás katonai, vagy polgári környezetben és módszerekkel látja-e el a tevékenységét, vagy sem. Az egyes fő csoportokhoz a fentebb tételezett vállalatípusokat soroljuk.

A fogalmi és rendszertani alapok után, alapvető fontosságúnak tartjuk a zsoldosság kérdését témánk vonatkozásában. Véleményünk szerint a katonai magánvállalatok alkalmazottai általában – jogi értelemben – nem tekinthetők zsoldosoknak, igaz maga a tevékenységi forma, a vállalati és metodikai jelleg meggyőződésünk szerint a középkori zsoldos céhek, illetve condottierik intézményéig nyúlik vissza. Az alkalmazási jelleg, illetve a 2004 óta ellátott feladatkörök azonban úgy véljük, nem teszi lehetővé a contractorok jogi értelemben vett zsoldosként való kezelését, így a fogalom használata a téma kapcsán megtévesztő, szakirodalmi elemzőkre nézve pedig szakszerűtlen és zavarkeltő, a jövőre nézve mellőzendő.

Elsődleges fontosságúnak tartjuk a vonatkozó szabályozás módosítását és a katonai tevékenységek kiszervezésében közreműködő contractorok mielőbbi kombattánssá minősítését a nemzetközi jogban. Ennek oka, hogy jelenleg e személyek humanitárius jogi státusza zavaros, ami éppúgy jogbizonytalanságot jelent a contractorok, mint az alkalmazó államok és szervek, valamint az alkalmazás helye szerinti lakosság számára. Elfogadhatatlan, hogy jelenleg a contractorok lényegében nem tartoznak a civil és a kombattáns fogalma alá sem, s csak bizonyos speciális esetekben lehet őket a humanitárius jog fogalmi rendszerében értelmezni és elhelyezni.

Elvitathatatlan, hogy számos kritikus és túrhetetlen visszaélés, eljárás köthető a contractorok tevékenységéhez, melynek orvoslása kizárólag a felelősségi szabályok teljes rendszerben történő szabályozása nyithat módon.

Javaslatunk szerint a katonai tevékenységek kiszervezésében érintett államoknak a montreaux-i dokumentum alapjain nemzetközi szerződéssel kell megindítania a rendezés és szabályozás folyamatát, melyben a dokumentumban foglaltakra figyelemmel következők tételzését tartjuk indokoltnak:

1. A szerződő felek elkötelezik magukat a PMSC-k alkalmazottai státuszának rendezése mellett és azokra mint kombattánsokra tekintenek a szerződéses alkalmazás keretei között.
2. A szerződő felek egységes feltételrendszert állapítanak meg a PMSC-k létrehozására és alkalmazására nézve, továbbá elkötelezik magukat ezen szabályok belső jogba történő átültetése mellett.
3. A szerződő felek kidolgozzák a felelősségi kérdések rendszerét és e körben:
 - Elismerik, hogy a megbízó állam érdekében dolgozó PMSC-k alkalmazottai az állam irányítása, felügyelete, ellenőrzése alatt álló személynek minősülnek, így nemzetközi jogot sértő ténykedéseik a megbízó állam nemzetközi jogi felelősségét keletkeztetik.
 - Kidolgozzák a vállalatok ellenőrzésének egységes rendszerét és kötelezik magukat az ellenőrzés belső jogrendszerben történő intézményesítésére.
 - Lefektetik a személyi felelősség alapvető szabályait, mely körben a kontraktorokat a megbízó állam katonai büntető joghatósága alá vonják, illetve az adott körülmények figyelembevételével a területi állam joghatósága alá helyezik.
 - Rögzítik a PMSC-k alkalmazottaival szembeni szakmai és etikai szabályokat és garantálják azok belső jogba történő beépítését, jogi kötőerővel és állami kikényszeríthetőséggel történő felruházását.
 - Létrehoznak egy közös szervet, melynek feladata a DSO körébe eső, nemzetközi tevékenységet folytató vállalatok és contractorok regisztrálása, a belső jogi szankciók nyilvántartása és ezzel összefüggésben egy úgynevezett feketelista működtetése.

Összességében úgy látjuk, hogy a katonai tevékenységek kihelyezése jelenleg egy továbbterjedő és erősödő folyamat, melynek megfékezése, kizárása, vagy tagadása irracionális tö-

rekvés, illetve magatartás lenne. A racionális és megkövetelendő cél ezért a lehető legteljesebb szabályozás, melynek irányelveit nemzetközi szerződéssel kell meghatározni, de melynek tényleges effektivitása a nemzetállami szinten kell, hogy megvalósuljon. Álláspontunk az, hogy DSO mögött rejlő politikai, illetve sok esetben gazdasági és technikai érdekek nagyrészt érthetők és elfogadhatók, elfogadhatatlanok azonban a szélsőséges esetek, illetve a reguláció terén tapasztalható fentebb részletezett hiányosságok léte. Meggyőződésünk, hogy a kiszervezés ezen válfaja lényegében egy újfajta hadviselési módszer, egy újfajta fegyvernem, melynek aktualitása még hosszú évtizedekig fennmarad és mely a széleskörű szolgáltatási skála okán már immanens része a legújabb kori nyugati hadviselésnek. Mint ilyet, nem támadásokkal és tagadással lehet kezelni, hanem racionális szabályozási törekvésekkel és javaslatokkal, a megfelelő keretek megadásával. Dolgozatunkban ezt az álláspontot képviseltük.

FÜGGELÉK

TABLE 1: Activities, examples and users of private military and security companies		
Activities and services provided	Examples of Companies	Main Users of Services
Combat and Operational Support	Executive Outcomes, Sandline International, Gurkha Security Guards	Governments
Military Advice and Training	DSL, MPRI, Silver Shadow, Levdan, Vinnel, BDM	Governments
Arms Procurement	Executive Outcomes, Sandline International, Levdan	Governments
Intelligence gathering	Control Risk Group, Kroll, Saladin, DynCorp.	Governments, Multi-National Companies
Security and Crime Prevention Services	DSL, Lifeguard, Group 4, Control Risk Group, Gurkha Security Guards, Gray Security, Coin Security	Multi-National Companies, Humanitarian Agencies
Logistical Support	Brown & Root, DynCorp, Pacific Architects and Engineers (PAE)	Peacekeeping organisations, Humanitarian Agencies

1.1.A brit GREEN PAPER tipológiája Kevin O'BRIEN és David SHEARER munkája alapján.

Forrás: HC 577 Private Military Companies: Options for Regulation 2001-02, Foreign and Commonwealth Office, The Stationery Office, London, 2002., 10.o.

	Nem fegyveres szolgáltatást nyújtó cégek (Non-lethal Service Provider – NSPs)	Biztonsági magánvállalatok (PSCs)	Katonai magánvállalatok (PMCs)
Feladatok	aknamentesítés logisztika kockázati tanácsadás	ipari és kereskedelmi infrastruktúra védelme, humanitárius segélyek védelme, nagykövetségek, missziók védelme, VIP- és egyéb kiemelt személyek védelme, őrzés, nyomozás, kockázatfelmérés és elemzés	katonai kiképzés katonai hírszerzés támadó műveletek (pl. Angola)
Legfontosabb vállalatok	PA&E, KBR (Kellog, Brown & Root), ICI of Oregon, Saladin Security,	ArmorGroup, Wackenhut, Gurkha Security Guards, Blackwater, DynCorp	Executive Outcomes (aktív), Sandline International (aktív), Military Professional Resources Incorporated – MPRI (passzív)

1.2.Doug BROOKS felosztása a „Hope for the Hopeless Continent: Mercenaries” c. munkája alapján (http://www.sandline.com/hotlinks/00_Brooks.pdf)

Forrás: Karácsony Veronika: A biztonság privatizálása, Nemzet és Biztonság 2008. 1. szám, 59. o.

Table 2.1 Private military actors

Type of activity	Legal and social status	Main users	Main areas of activity
I. Private security companies			
<i>Property protection</i>			
Protection and surveillance	Legal, often not regulated	Private citizens and companies	Urban centres in many parts of the world
Guarding factories, mines, and so on	Legal, often not regulated	Multinational companies	Many countries
Neighbourhood patrol	Legal, unregulated	Private citizens	Urban centres in many parts of the world
Law and order in public places (subways, malls, and so on)	Legal, semi-regulated	Local governments, shop owners, and so on	Many countries
<i>Crime prevention and correctional services</i>			
Kidnap response	Legal, not regulated, often undesired by police	Private citizens and companies	Countries with high kidnapping rates
Management of prisons	Legal, mainly regulated	Governments, armed forces	Industrial countries, post-war societies
Investigation and intelligence gathering	Legal, not regulated	Companies, governments, armed forces	Many countries
II. Defence producers			
<i>Weapons production</i>			
Research and development	Mainly licensed by governments	Military procurement agencies	Industrialized countries
Production	Mainly licensed by governments	Military procurement agencies	Industrialized countries
<i>Military assistance</i>			
Military training	Licensed by governments, occasionally illegal	Governments in developing countries, rebel groups	Developing countries, transformation countries, crisis areas
Export of weapons and components	Licensed by governments, occasionally illegal	Governments in developing countries, rebel groups	Developing countries, transformation countries, crisis areas
III. Service providers			
<i>Management of military installations</i>			
Management of car fleet	Legal	Armed forces	Industrialized countries
Management of canteens	Legal	Armed forces	Industrialized countries
Construction and management of military bases	Legal	Armed forces	Few Western governments domestically and abroad
<i>Financing</i>			
Major military projects and weapons procurement	Legal	Defence ministries and procurement agencies	Industrialized countries

IV. Private military companies

Consulting and planning

Threat analysis, strategy development, advice for armed forces	Regulated, occasionally illegal	Official planning authorities, armed forces	Global
--	---------------------------------	---	--------

Logistics and support

Logistics in emergencies and war	Legal	Defence ministries, humanitarian organizations	Many countries
Mine clearing, refugee camps, infrastructure demobilization, reintegration of soldiers and refugees	Legal	Humanitarian organizations, UN-agencies, governments	Post-conflict areas
Construction and management of refugee camps, reintegration of refugees	Legal	Humanitarian organizations, UN-agencies, governments	Crisis and war areas, post-conflict areas

Technical services and repairs

Technical services, air control, intelligence gathering, IT-services	Licensed by governments	Armed forces	Many countries
Weapon repair	Licensed by governments	Armed forces	Many countries

Training

Military training, weapons and special forces training, language training and psychological warfare	Licensed by governments, occasionally illegal	Armed forces, rebel groups and insurgents	Industrialized and developing countries, conflict areas
---	---	---	---

Peacekeeping and humanitarian assistance

Logistics for peacekeeping	Regulated	UN and regional organizations	In crises, conflict and post-conflict areas
Disarmament, mine clearing, weapons collection and destruction	UN mandate	UN and regional organizations	In crises, conflict and post-conflict areas
Logistics in complex emergencies and nation-building programmes	Legal, unregulated	UN agencies, humanitarian organizations	In complex emergencies, refugee camps, conflict and post-conflict areas
Protection of convoys, refugees and humanitarians	Legal, unregulated	UN agencies, humanitarian organizations	In complex emergencies, refugee camps, conflict and post-conflict areas

Combat forces

Combat	Mainly illegal, occasionally government-requested	Besieged governments, rebel groups and insurgents, governments seeking a low profile, multinational companies	War-torn societies, developing countries
--------	---	---	--

V. Non-statutory forces

Rebels

Combat, terror	Illegal	Self-employed, employed by governments	Civil wars, failed states, crisis areas
<i>Warlords</i>			
Combat, terror, violence markets	Illegal	Self-employed, employed by governments	Civil wars, failed states, crisis areas
<i>Organized crime</i>			
Criminal acts for economic gain	Illegal	Self-employed, employed by governments	Countries with high crime rates

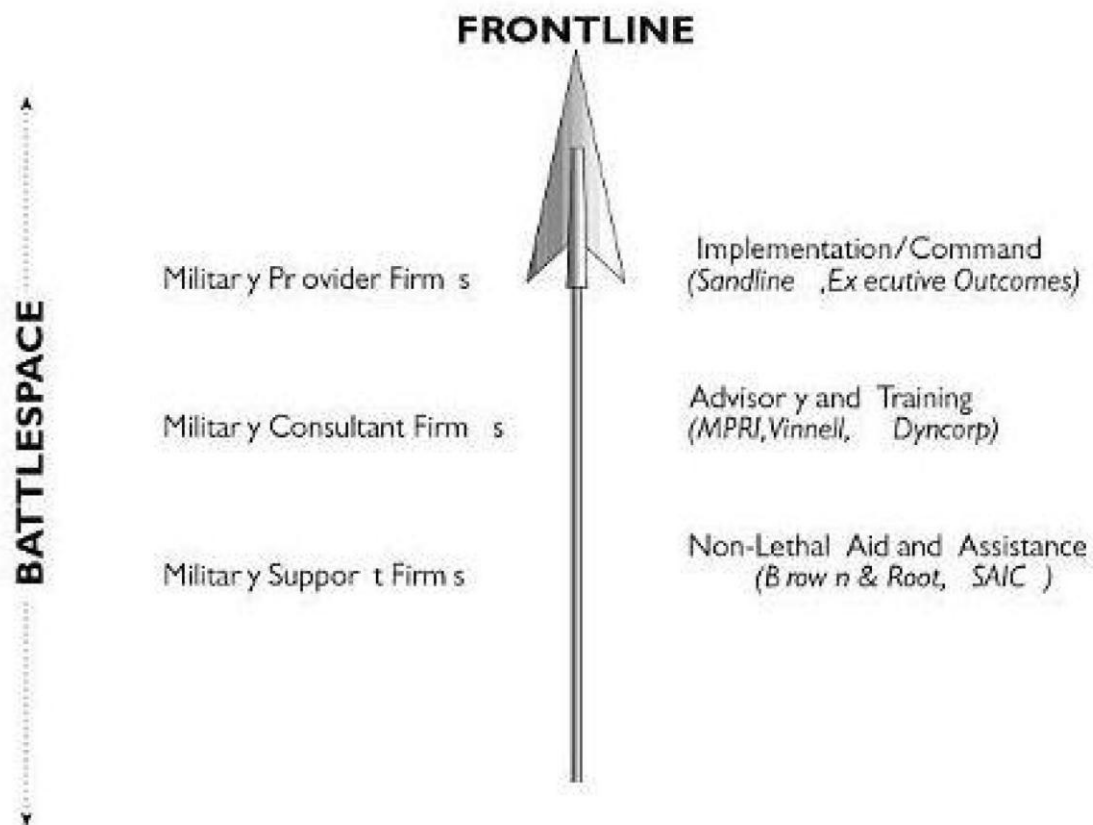
VI. Mercenaries

Combat troops

Combat	Illegal, occasionally government- requested	Besieged governments, rebel groups and insurgents, multinational companies	War-torn societies, developing countries
--------	--	--	---

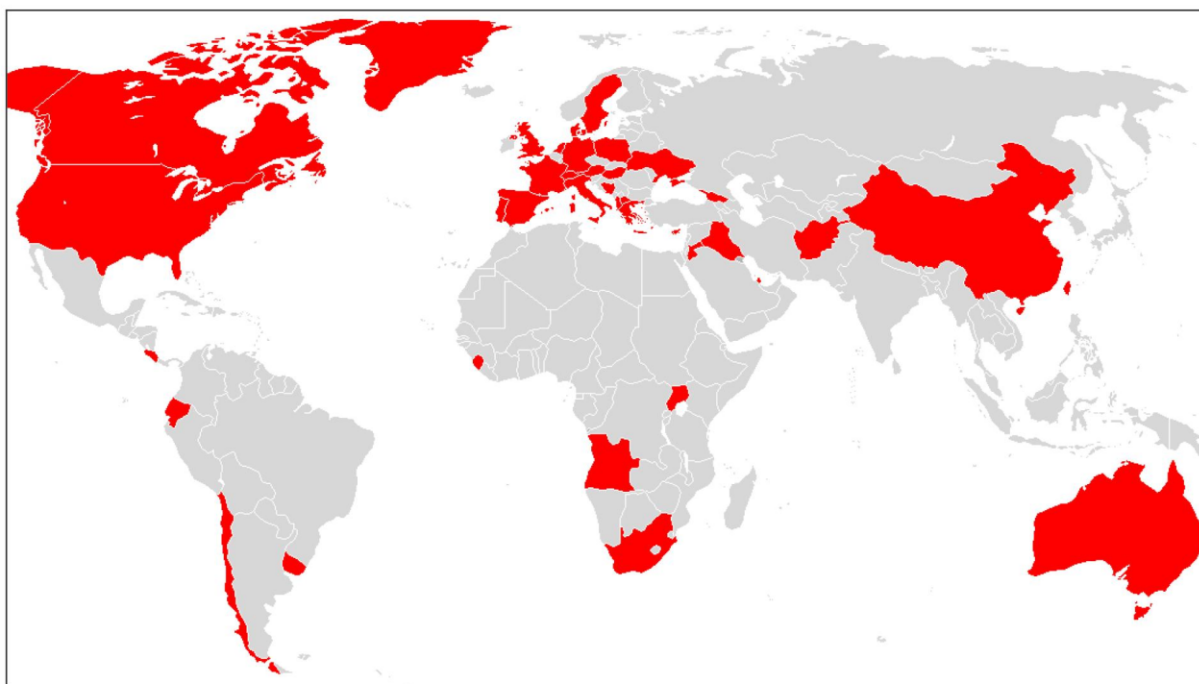
1.3. Herbert Wulf felosztása a privát katonai szereplőkről

Forrás: Wulf Herbert: Internationalizing and Privatizing War and Peace, Palgrave Macmillan, 2005., 43-47.o.

2. SINGER Lándzsa tipológiájának ábrája

Forrás: SINGER, P. W.: Corporate Warriors The Rise of Privatized Military Industry, 2004, Cornell University Press, USA. 93.o.

3.A Montreaux-i Dokumentum aláírói

Forrás: <http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/topics/intla/humlaw/pse/parsta.html>

Katonai magánvállalatok				
<i>Elnevezés</i>	<i>Székhely</i>	<i>Tevékenység</i>	<i>Fontosabb megbízatások</i>	<i>Egyéb</i>
Blackwater (Xe)	Moyok, Észak-Karolina	katonai logisztika, személyvédelem, objektum védelem, kiképzés	Irak, Afganisztán	
KBR	Houston, Texas	katonai logisztika, személyvédelem, objektum védelem	Irak, Afganisztán	
MPRI	Alexandria, Virginia	Integrált képzési megoldások széles választékát kínálja, amelyeket állami és magán ügyfelek is igénybe vesznek	Afganisztán, Irak, Kuvait, Korea,	több mint 5000 professzionális alkalmazott
DynCorp	Falls Church, Virginia	A cég egyik szolgáltatási profilja a személyvédelem. A légierő gépeinek üzemben tartásán és technikai kiszolgálásán túl a kiképzési és tanácsadási szolgáltatásokban is érdekelt	Jugoszlávia, Irak, Afganisztán	Mintegy 30 országban van jelen és mintegy 14 ezer alkalmazottja van.

Aegis	London, Egyesült Királyság	Biztonsági szolgáltatásai között megtalálható a kiképzés, humanitárius segítségnyújtás vagy a hajózási biztonság (<i>maritime security</i>) esetében a kalózkodás elleni fegyveres védelem is.	Afganisztán, Irak, Nepál, Kenya, Bahrein	
Executive Outcomes	Dél-Afrika	katonai erőt, logisztikát és kiképzést biztosított	Pápua Új-guinea, Sierra Leone	1998-ban felszámolták a tevékenységét
Titan	San Diego, Kalifornia	információtechnológiai szolgáltatások, üzemeltetés, logisztika, tanácsadás		világszerte több mint 12 ezer alkalmazottja van
Armored Group	London, Egyesült Királyság	védelmi-biztonsági szolgáltatások, kockázat menedzsment tanácsadás, biztonsági képzés és aknamentesítő szolgáltatások;	Irak	
Sandline International	London, Egyesült Királyság	katonai kiképzés,	Pápua Új-guinea, Sierra Leone	ma már az Aegis-hez tartozik

4.Összefoglaló táblázat a legmeghatározóbb vállalatokról

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BAKER, Deane-Peter: *Just warriors, Inc. The Ethics of privatized force*, 2011, Continuum International Publishing Group.
2. BEUTEL, M. Dee: *Private Military Companies: Their emergence, importance, a call for global regulation*, forrás: princess.digitalfreaks.org/thesis/beutelmdthesis.pdf (2011-11-16).
3. COCKAYNE, James: *Regulating Private Military and Security Companies: The content, negotiation, weaknesses nad promise of the Montreux Document*, Journal of Conflict & Security Law (2009), Vol. 13 No. 3.
4. CSAPÓ Zsuzsanna: *Civil a pályán? Kommentár Az ellenségeskedésekben való közvetlen részvétel fogalmáról című dokumentumhoz*. In: Föld-rész, 2010/1-2. szám.
5. DINH, Nguyen Quoc – DAILLIER, Patrik – PELLET, Alain – Kovács Péter: *Nemzetközi közjog*, 2005, Osiris Kiadó, Budapest.
6. FUKUYAMA, Francis: *Államépítés*, 2005, Századvég, Budapest.
7. GATHII, James Thuo: *Commercializing War: Private Military and Security Companies, Mercenaries and International Law*, 2009, in: Albany Law School Research Paper No. 49. Forrás: <http://ssrn.com/abstract=1356887> (2011-11-12).
8. GILLARD, Emanuela-Chiara: *Business goes to war: private military/security companies and international humanitarian law*, International Review of the Red Cross, Vol. 88 No. 863. (2006).
9. GREEN, Leslie C.: *The conteporary law of armed conflicts*, 2000, Manchester University Press.
10. GUTMAN, Roy – RIEFF, David: *Háborús bűnök*, 2002, Zrínyi Kiadó, Budapest.
11. HENCKAERTS, Jean-Marie - DOSWALD-BECK, Louise (szerk.): *Customary International Humanitarian Law*, Volume I: Rules, ICRC, 2005, Cambridge, forrás: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf> (2011-10-08.).
12. HERCZEG Géza (szerk.): *Nemzetközi jog*, 1989, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
13. HINEK Mátyás: *Az outsourcing - A tevékenység-kihelyezési döntések elmélete és gyakorlata*, Ph.D. értekezés, forrás: http://www.gphd.ktk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/Hinek_Matyas_disszertacio.pdf (2010-02-19).
14. JOH, Elizabeth E.: *Conceptualizing the private police*, Utah Law Review vol. 2005.

15. KARÁCSONY Veronika: *A biztonság privatizálása*, Nemzet és Biztonság 2008/1. szám
16. KATONA Béla: *Privatizált háborúk – Katonai és biztonsági magánvállalatok tevékenysége háborús területeken*, 2011.
17. KOLLÁRNÉ NÉNYEI Judit: *A XXI. század praetoriánusai?* In: Szakmai Szemle, 2009/3. szám.
18. MACHIAVELLI, Niccoló: *A fejedelem*, 2006, Cartaphilus, Budapest.
19. MANCINI, Marina: *Private military and security company employees: Are they the mercenaries of the twenty-first century?* in: EUI Working Paper AEL 2010/5. Forrás: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?a_bstract_id=1720543 (2011-10-08.).
20. MELZER, Niel.: *Interpretative Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law*, International Committee of the Red Cross, 2009. Forrás: [www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/direct-participation-report_res/\\$File/direct-participation-guidance-2009-icrc.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/direct-participation-report_res/$File/direct-participation-guidance-2009-icrc.pdf) (2011-11-06).
21. NAGY Károly: *Nemzetközi jog*, 1999, Püski Kiadó, Budapest.
22. NÉNYEI Judit: *Békefenntartó Zrt.?* in: Kül-Világ, 2009/4. szám.
23. PAP András László: *Közbiztonság magánkézben?* in: Állam- és Jogtudomány, 2007/2. szám.
24. RÁBAI György - TÜZES Károly: *NATO útmutató*, 2003, Magyar Országgyűlés, Budapest.
25. SCHMITT, Carl: *Politikai teológia*, 1992, ELTE ÁJK, Budapest.
26. SCHREIER, Fred - CAPARINI, Marina: *Privatising security: law, practice and governance of private military and security companies*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Occasional Paper No. 6.
27. SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest.
28. SINGER P. W.: *Corporate Warriors: The rise and ramifications of the privatized military industry*, Brookings Winter 2001-2002., forrás: http://www.brookings.edu/articles/2002/0101usmilitary_singer.aspx (2011-07-19).
29. SINGER P. W.: *Outsourcing war*, in: Foreign Affairs, March/April 2005, forrás: <http://www.foreignaffairs.com/articles/60627/p-w-singer/outsourcing-war> (2011-10-13).
30. SINGER P.W.: *Corporate Warriors The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security*, forrás: <http://faculty.maxwell.syr.edu/rdenever/PPA-730-27/Singer.pdf> (2011-10-28).

31. SINGER Peter W.: „*War, Profits, and the Vacuum of Law: Privatized Military Firms and International Law.*” Columbia Journal of Transnational Law, 2004.
32. SINGER, P. W.: *Corporate Warriors The Rise of Privatized Military Industry*, 2004, Cornell University Press, USA.
33. SINGER, Peter W.: *Miért privatizálják a biztonságot?* in: MOLNÁR Ferenc (szerk.): *Civil-katonai kapcsolatok: a tudomány határán*, 2006, Zrínyi Kiadó.
34. STUMPF István: *Állam és kormányzás*, in: EGRESI Katalin – SÜLYÖK Gábor (szerk.): *Jog, Állam, Politika*, 2009/3. szám.
35. SZABADFALVI József: *Nemzetállam*, in: TAKÁCS Péter (szerk.): *Államelmélet*, 2001, Bóbor Kiadó, Budapest.
36. SZALAI Anikó: *A katonai magánvállalatok részvétele és jogállása a fegyveres konfliktusokban*, in: Föld-rész, 2010/1-2. szám.
37. SZALAI Gábor: *A nemzeti hírszerzés és a magánszektor kapcsolatának alapkérdései az USA-ban*, in: Hadtudományi Szemle, 2008/2. szám.
38. TREMBECZKY László: *Az outsourcing működése, lehetőségeinek kihasználása a Honvédelmi Minisztérium – Magyar Honvédség gazdaságosabb ellátása érdekében*, PhD értekezés, forrás: http://193.224.76.4/download/ko_nyvtar/digitgy/phd/2007/trembeczky_laszlo.pdf (2011-09-20).
39. TURCSÁNYI Katalin: *Outsourcing itthon és külföldön – divat, vagy szükségszerűség?* forrás: <http://kgk.bmf.hu/system/files/Turcsanyi.pdf> (2010-02-15).
40. VARGA Krisztián: *Civilek a harcmezőn*, MKI Tanulmányok 2009, forrás: <http://www.kulugyiintezest.hu/pu b/displ.asp?id=MACSKB> (2011-11-16).

FELHASZNÁLT DOKUMENTUMOK

1. 2006 Quadrennial Defense Review, Department of Defense, Forrás: <http://www.defense.gov/qdr/report/Report20060203.pdf> (2011-10-28).
2. 2465. (XXIII) sz. közgyűlési határozat.
3. 3103. (XXVIII) sz. közgyűlési határozat.
4. Coalition Provisional Authority Order Number 17: Status of the Coalition, Foreign Liaison Missions, Their personnel and contractors, forrás: http://www.usace.army.mil/CEHR/Documents/COALITION_PROVISIONAL.pdf (2011-10-10).
5. International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, New York, 1989. december 4., UN Reg. No. 37789.
6. Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during

- Armed Conflict, forrás: http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf (2011-11-10).
7. Organization of African Unity Convention for the elimination of mercenarism in Africa, Libreville, 1977, UN Reg. No. I-25573.
 8. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan, 2011. október, forrás: http://www.defense.gov/pubs/pdfs/October_2011_Section_1230_Report.pdf (2011-11-10).
 9. Report on the question of the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination, E/CN.4/1999/11 13 January 1999, forrás: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G99/101/55/PDF/G9910155.pdf?OpenElement> (2011-10-14)
 10. Responsibility of States for internationally wrongful acts in: Report of the International Law Commission Fifty-third session (23 April-1 June and 2 July-10 August 2001) forrás: http://untreaty.un.org/ilc/reports/english/a_56_10.pdf (2011-11-16).
 11. U.S. - Iraq Status of Forces Agreement, 2008 - Agreement Between the United States of America and the Republic of Iraq On the Withdrawal of United States Forces from Iraq and the Organization of Their Activities during Their Temporary Presence in Iraq forrás: http://en.wikisource.org/wiki/Status_of_Forces_Agreement,_2008#Article_10.E2.80.94Contracting_Procedures (2011-10-17).
 12. UN Doc. A/64/311, Report on the question of the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination.
 13. Use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination, RES/62/145.